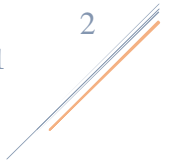

Ordet

Et skuespil af
Kaj Munk

Indhold

Forord	s. 3
Titelblad	s. 6
Dedikation	s. 7
1. akt	s. 8
2. akt	s. 29
3. akt	s. 42
4. akt	s. 54
Personliste	s. 61

Forord

Kilde

Munk, Kaj. 1932. *Ordet*, København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.¹

Indledning

Næstefter ”Den blaa Anemone” (1943) er *Ordet* nok Munks mest kendte værk, hvortil uden tvivl også den verdenskendte danske instruktør Carl Th. Dreyers filmatisering i 1955 har hjulpet, og det er utvivlsomt et af Munks bedste skuespil. Ironisk nok blev det til som en slags tidsfordriv, mens han ventede på, at Det kgl. Teaters direktion tog stilling til *En Idealist* (skrevet 1924, premiere 1928), som den havde haft til behandling i over et år. I frustration havde han klaget sin nød til sin ven og teatrets censor Hans Brix, og Brix bad Munk bruge ventetiden fornuftigt, fx kunne han prøve at skrive et skuespil, som tog bønder alvorligt.²

Det fremgår af Munks erindringsbog *Foraaret saa sagte kommer*, hvor dybt stykkets problematik er forankret i hans livshistorie.³ Forældretabet i barndommen og andre dødsfald i hans nærmeste omgivelser havde efterladt et mørke i hans bevidsthed, og i hans

¹ *Kilde*: Teksten er gengivet efter den første trykte version fra 1932. Denne blev udgivet på Nyt Nordisk Forlag, Arnold Busck, samtidig med at stykket havde premiere på Betty Nansen Teatret 2. september 1932. Stykket blev en af dansk teaters største succeser. I 1948 udgav Nyt Nordisk Forlag, Arnold Busck, *Ordet* i bogen *Mindeudgave: Kærlighed og andre Skuespil*. Her fulgte man den første trykudgave fra 1932, kun havde man rettet ”åbenlyse Hastighedsfejl”, men man valgte at bevare ”Munks her og der ejendommelige Ortografi og tegnsætning”. Vi har i nærværende gengivelse af *Ordet*, valgt at anføre replikkerne med kursiverede kapitæler efterfulgt af kolon, og ikke som i 1932-udgaven med almindelig kursiveret skrift efterfulgt af punktum. Ligeledes er alle regibemærkningerne kursiveret, hvilket de ikke er i 1932-udgaven. Der foreligger et originalt håndskrevet skuespilmanuskript, formentlig renskrift. Manuskriptet er 103 sider langt, foruden titelsiden. Titlen er ”Aand over alt: Ordet”, men ”Aand over alt” er overstreget. Det håndskrevne eksemplar er skrevet med Kaj Munks håndskrift, men det er ikke dateret. Der er afvigelser i forhold til trykudgaven. Blandt andet er der variationer i den missionske salme i 2. akt. Der findes også et håndskrevet førsteudkast til *Ordet*, skrevet i to kladdehæfter, som oprindeligt er brugt til skuespillet *Kristoffer* (1918/1919). Udkastet er skrevet på dette manuskripts bagsider. Dette første udkast fremstår meget fragmentarisk og består af en række løse scener. Originalen findes på Det kgl. Bibliotek (opstillingssignatur UT354).

² *Hans Brix*: Hans Nicolaus Brix (1870-1961) var professor i dansk litteratur, dr.phil., ved Københavns Universitet 1924-1941. Han har skrevet adskillige bøger om litteratur og var en flittig og anerkendt litteratur- og teateranmelder. Brix arbejdede i årene 1924-1931 også som censor (litterær konsulent) ved Det kgl. Teater, hvor han var den første, der anbefalede Munks dramatik (*En Idealist*, 1928), hvilket blev startskuddet til et livsvarigt venskab og samarbejde: ”(...) og Hans Brix, der skulle blive min Kunsts trofaste Væрге, min uselviske nænsomme og myndige Vejleder, Tilretteviser og Bestyrker”, skriver Munk i erindringsbogen *Foraaret saa sagte kommer*. Han fortæller videre, at mens han utålmodigt ventede på Det kgl. Teaters svar ang. *En Idealist*, foreslog Brix Munk at bestille noget i ventetiden: ”vi har ingen Stykker, der tager Bønder alvorligt. Kan De skrive saadan et?” Og det kunne Munk - nemlig *Ordet*, der oprindeligt havde titlen *I Begyndelsen var Ordet*. Munk selv omtaler også *Ordet* som ”Mirakelstykket”. [DSD & *Foraaret saa sagte kommer*, 1942 s. 353-4]

³ Munk har i sin erindringsbog *Foraaret saa sagte kommer* nævnt de dødsfald, som igennem hans opvækst gjorde stort indtryk på ham. Først døde hans biologiske far og fire år efter, da Munk var fem år, hans biologiske mor. Den unge murer Peder Emmiche, som kom meget i Munks hjem, døde fra kone og barn, men Munk gik derhjemme og smålo, da de andre gik til begravelse, for han var så sikker på, at den unge mand ville stå ud af kisten. Da han ikke gjorde det, beskriver Munk, at der faldt et mørke over ham (s. 138). Bedstemoderen med ”det varmeste hjerte jeg kendte” ”rallede sig til døde” over to døgn (s. 178-179). Da

andet år som præst i Vedersø havde han desuden været vidne til en tragisk hændelse, som i høj grad havde berørt ham. En ung nabokone og hendes nyfødte barn døde, og Munk kunne ikke forstå, at Gud kunne tillade den slags. Med denne hændelse i nær erfaringshorisont fungerede Brix' tilskyndelse som en katalysator, og Munk skrev et færdigt udkast til skuespillet på blot få dage i slutningen af 1925. Med titlen *I Begyndelsen var Ordet* blev et bearbejdet manuskript antaget af Det. kgl. Teater i 1927, men det kom ikke på nationalscenens repertoire, hvorfor Munk efter en tid lod det overdrage til Betty Nansen Teatret, hvor det havde premiere d. 2. september 1932 og blev en af dansk teaters største succeser.⁴

Ordet skal tælles blandt Munks "jyske stykker", en lille, karakteristisk gruppe af stykker, der alle foregår i Vestjylland helt ude ved Vesterhavet. De andre skuespil i gruppen er *Kærlighed* (skrevet i 1926), *Havet og Menneskene* (skrevet i 1929) og *En Almanakhistorie*, en slags fortsættelse af *Ordet* ti år senere (1934-35). Fælles for disse skuespil er, at de netop tager landbefolkningen alvorligt og skildrer dem og den barske natur med respekt og kærlighed. I modsætning til de tre andre er *Ordet* dog ikke nær så præget af den vestjyske dialekt.

En anden parallel til de andre af Munks jyske skuespil er den kristne tematik, hvor repræsentanter for forskellige holdninger sættes over for hinanden.

Metadata om værket

Pastor Bandbul repræsenterer den almindelige folkekirke, den gamle Mikkell Borgen grundtvigianismen, mens sønnen Johannes kan siges at repræsentere barne- og mirakeltroen på Gud – eller, om man vil, snarere troen på trods af eller (kierkegaardsk) i kraft af "det absurde". Over for disse tre står den sidste kristne aktør, den indremissionske Peter Skrædder, men over for hele dette tros-komplekse netværk står skuespillets læge Dr. Houen, som repræsentant for et rationelt og videnskabeligt syn på verden. Selv om det er en idé – miraklets mulighed – der ligger til grund for dette skuespil, er alle karakterer levende, sproget er naturligt og replikkerne funkler og slår undertiden gnister. Noget af det mest betegnende i dette geniale drama er dets blanding af realisme – stemningsbillede af livet på landet i 20'erne – og mirakelspil – genopvækkelse for åbent tæppe.

Fodnoter og henvisninger

Ordet udkom første gang i digital form i *Studieudgaven*, som blev redigeret af professor Marc Auchet i 2015. Fodnoter og ordforklaringer blev udarbejdet af Jesper Valeur Mogensén og er revideret til DSL-standard af professor (em.) dr.phil. Johan de Mylius og cand.mag. Jette Vibeke Damsgaard Madsen i 2021. Henvisninger til [ODS] i hver enkelt fodnote er udeladt for ikke at gøre fodnoterne unødvendigt tunge. Der er anvendt følgende forkortelser:

Camilla Wested døde og efterlod Munks lærer og gode rådgiver Wested som enkemand, stod Munk ved kisten og kæmpede med sig selv og sin tilskyndelse til at gå hen og slå på kistelåget og byde den unge kvinde: stå op! Men han turde ikke. Munk skriver: "Ved Peder Emmiches Død følte jeg det, som om Gud havde skuffet mig. Ved Fru Westeds Begravelse skuffede jeg mig selv." (s. 235).

⁴ *I Begyndelsen var Ordet*: Dette er en reference til Johannes Evangeliet 1,1.

DSD: *Den Store Danske*, <https://denstoredanske.lex.dk/>

ODS: *Ordbog over det danske Sprog* [Ordbog over det danske Sprog — ordnet.dk](#)

ADL: *Arkiv for dansk Litteratur*, Det kgl. Bibliotek. [Det Kgl. Biblioteks tekstportal \(kb.dk\)](#)

GTL: *Gyldendals Teaterleksikon*. [lex.dk – Gyldendals Teaterleksikon](#)

NT: *Det nye Testamente, Bibelen*.

GT: *Det gamle testamente, Bibelen*.

DDS: *Den danske Salmebog*. <https://www.dendanskesalmebogonline.dk/>

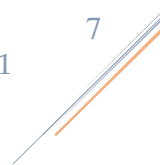
KAJ MUNK

ORDET

”Nej, hans Stadsklæder skal hænge parat, for
En ved dog aldrig, om han ikke skulde komme
en Paaskemorgen.”⁵

En nøgtern Gaardmandsenke i Vedersø

⁵ *Stadsklæder*: Stads eller stadstøj: tøj til fint brug.

Til
Hans Brix

I

BORGENSGAARD⁶

- (1) *MIKKEL*: Farvel saa længe, Inger.
- (2) *INGER*: Farvel, Mikkell.
- (3) *MIKKEL*: Lad os nu se, du klarer Ærterne⁷.
- (4) *INGER*: Du kan være rolig for, jeg gør, hvad jeg kan.
- (5) *MIKKEL*: Er det alligevel ikke bedre, jeg bliver hjemme og prøver at hjælpe dig med det?
- (6) *INGER*: Du ved lige saa godt, at tager han ikke efter mig,⁸ saa kan det saamænd være det samme, hvad I andre kan hitte paa.
- (7) *MIKKEL*: Det er ogsaa sandt. Men gaa nu forsigtigt til Værks. Husk paa din Tilstand, lille Kone!
- (8) *INGER*: Uf, altid skal I diske op med min Tilstand⁹!
- (9) *MIKKEL*: Inger dog!
- (10) *INGER*: Naa ja ja! Bryd dig kuns¹⁰ ikke om det. Jeg mener ikke noget med det. Det kommer vel ogsaa af min — Tilstand.
- (11) *MIKKEL*: Anders skulde heller ikke have blandet sig ind i det nu. Det er fejl¹¹ gjort af Anders.
- (12) *INGER*: Nu skulde du ikke begynde at kritisere din stakkels Bror, saadan som han har det for Tiden.
- (13) *MIKKEL*: Du skal ogsaa nok ordne de Paragraffer. Bare ikke Far bliver for hidsig!
- (14) *INGER*: Det gør han nok. Skidt med det! Nej, jeg er meget mer bange for, han skal blive saa ked af det. Men — du skal se, Mikkell, jeg skal nok faa det Korn kørt i Lade.¹² Nu bare af Sted med dig! Og pas paa, du ikke gaar igennem Isen!
- (15) *MIKKEL*: Jeg holder Øje med Anders, naar han kommer tilbage.
- (16) *INGER*: Gør det! Det *kan* jo gaa saa galt, at det kan være godt at have dig ved Haanden.
- (17) *MIKKEL*: Farvel, min Pige.
- (18) *INGER*: Farvel, min Dreng. — Huhej, man skulde tro, vi var nyforlovet.
- (19) *MIKKEL*: Det er vi ogsaa, Ingerpige.

⁶ *Borgensgaard*: I begyndelsen af Munks virke som præst i Vedersø (1924-1944) lå der i sognet en gård ved navn "Borgensgaard". Dette fremgår af slægtsregistre fra den tid.

⁷ *klarer Ærterne*: Løser problemerne, klarer paragrafferne.

⁸ *tager han ikke efter*: Udtrykket betyder i denne sammenhæng at følge et godt eller dårligt eksempel, at rette sig efter en belæring.

⁹ *diske op med*: Udtrykket forstås i denne sammenhæng i overført betydning, fortælle om, altså "servere" en fortælling om.

¹⁰ *kuns*: Kun (dialektalt, jysk og ældre dansk)

¹¹ *fejl*: Forkert eller galt.

¹² *få det Korn kørt i lade*: Gjort høsten færdig. Få klaret den sag. Udtrykket er er muligvis Munks opfindelse.

- (20) *INGER*: Naae! gift i 8 Aar! Saa for Søren! nu *koger Kaffen*¹³.
- (21) *MIKKEL*: Bare 8 Aar!¹⁴
- (22) *INGER*: Jeg synes smænd¹⁵, der er længe til Guldbrylluppet.
- (23) *MIKKEL*: Alt for kort, lille Kone, alt for kort. — Naa, Farvel saa længe, du. Og saa er du ikke for kejthaandet¹⁶!
- (24) *INGER*: Plejer jeg at være det?
- (25) *MIKKEL*: Nej, det var Synd at sige. Lykke til!
- (26) *INGER*: Tak, min Ven! (*Han ud*).
Tak, kære Vorherre, Tak, Tak for alting!
Vær du nu ogsaa i Dag min Hjælper! Amen.
- (27) *GAMLE MIKKEL BORGEN* (*ind*): Det kommer af, det har regnet ind. Men nu skal jeg faa det tættet.
- (28) *INGER*: Uha, Bedstefar, er det dig! Du kyser¹⁷ mig jo. Hvad siger du?
- (29) *BORGEN*: Pletten deroppe, du stod og saa paa, det er Regnvand. Taget er utæt ved Skorstenen. Kristen Tækker¹⁸ er dog en Kludrefas¹⁹, hvor meget han saa bliver omvendt. — Har Hoppen ikke rejst sig endnu?
- (30) *INGER*: Jeg tror, hun er ved det.
- (31) *BORGEN* (*i Døren*): Katinka, sig til dem, de strør extra²⁰ ved Hoppen, og lad Drengen holde Øje med Soen, til jeg kommer ud.
- (32) *INGER*: Hvorfor kommer du allerede fra Middagssøvn?
- (33) *BORGEN*: Den forbistrede Gigt! Det blander²¹ i Vejret. Saa har jeg det bedre, naar jeg er oppe. — Hvad? Skal vi have Kaffe paa denne Tid Dags²²?
- (34) *INGER*: Det er saa koldt i Dag, Bedstefar.
- (35) *BORGEN*: Er det derfor?
- (36) *INGER*: Ja; nej, egentlig ikke. Er det den, du ser efter? Værsgod.
- (37) *BORGEN*: Ja, lad mig faa den lange²³ i Dag. Men den skal stoppes. Kan du det ogsaa?
- (38) *INGER*: Jeg kan alting, Bedstefar.
- (39) *BORGEN*: Undtagen faa Dreng.
- (40) *INGER*: Naa! naa!

¹³ *nu koger Kaffen*: På den tid bryggede man stadig, i mere jævne husholdninger, kaffe ved at hælde de ristede og knuste bønner i kogende vand og lade kaffebønnerne koge med, såkaldt koge-kaffe.

¹⁴ *I det håndskrevne manuskript står der her*: Bare 8 korte Aar.

¹⁵ *smænd*: sammentrækning af såmænd, sandelig.

¹⁶ *kejthaandet*: Her i betydningen klodset.

¹⁷ *kyser*: Skræmmer, gør bange.

¹⁸ *Tækker*: Håndværker, der udfører stråttækning.

¹⁹ *Kludrefas*: Ordet "kludre" betegner det at udføre dårligt, uordentligt, skødesløst arbejde. Mens "fas" betegner ubetænksom og meningsløs adfærd eller tale, ikke mindst utidig og indholdsløs spøg, narrestreger eller pjank. Jf. kludderhoved, kluddermikkel osv.

²⁰ *strør extra*: Strør et ekstra halmunderlag.

²¹ *blander*: Udtrykket betyder, at der var omslag eller optræk i vejret til regn.

²² *Dags*: Betyder "på denne tid af dagen".

²³ *den lange*: Den lange pibe.

- (41) *BORGEN*: Og saa en Tændstik — Tak! Ah, Ingerpige, du er minsæl²⁴ en Mester til at brygge Kaffe. Ikke for svag og ikke for stærk.
- (42) *INGER*: Jeg ved jo efterhaanden, hvordan du skal have det. Se saa, nu sætter jeg mig herinde i Varmen og skræller Kartoffler, og saa snakker vi lidt over Kaffen.
- (43) *BORGEN*: Skal vi have Kartoffler til Nadver²⁵ i Dag?
- (44) *INGER*: Vi skal have lidt opvarmet.
Tænk, at den nye Præst ikke har været her i Borgensgaard paa Besøg endnu.
- (45) *BORGEN*: Han er jo ikke Grundtvigianer²⁶.
- (46) *INGER*: Heller ikke Missionsmand²⁷ da.
- (47) *BORGEN*: Altsaa hverken Kanel eller Skidt²⁸.
- (48) *INGER*: Altid utilfreds, Bedstefar.
- (49) *BORGEN*: Ja, og det er min Stolthed, Ingerpige, for det har jeg været alle mine Dage — altid utilfreds med det, der ikke er godt. — Mikkell og Anders er vel ved Rørskæret²⁹?
- (50) *INGER*: Ja — ja — Mikkell han gik da, lige — lige som du kom op. — Han taler ellers godt paa Prækestolen.

²⁴ *minsæl*: Et særligt forkortet udtryk af ”det sværger jeg på min sjæl” oftest brugt til mildere (også gammeldags eller spøgefulde) eder og forsikringer.

²⁵ *Nadver*: Bruges på landet om dagens sidste måltid: aftensmaden. Dog kan ordet også bruges i en helt bestemt kristen betydning: ritualer hvor menigheden går til alters og mindes Jesu død.

²⁶ *Grundtvigianer*: En grundtvigianer er en tilhænger af en særlig retning inden for kirken opkaldt efter Nikolaj Frederik Severin Grundtvig (1783-1872). Grundtvig var ligesom Søren Kierkegaard (1813-55) en af dansk kulturhistories mest indflydelsesrige religiøse, kirkelige tænkere. Centralt i den grundtvigianske kristendomsopfattelse står det levende, mundtlige ord, som Gud giver den enkelte gennem dåben og nadveren. Grundtvigianerne var ligeledes stærkt optaget af det folkelige og almentmenneskelige, idet de gennem det levende ords menighedssamfund ville vække folk og skabe friske, glade, vågne, frie og åndeligt oplyste mennesker, hvorfor den af modstandere omtaltes som ”den glade Kristendom”. Vækkelsen havde således ikke kun et religiøst sigte, men også, via bl.a. poesi og kunst, et sansemæssigt og æstetisk for dansk kulturliv i almindelighed. Grundtvigs ”Menneske først – Kristen saa” (1837) kan siges at opsamle grundlaget for hans tanke om ”Skolen for Livet”, der realiseredes med de grundtvigianske høj- og friskoler fra 1844. Samtidig medførte vækkelsen en række meget konkrete resultater i form af bl.a. andelsmejerier og -slagterier. Det var især de velstående bønder, der var tilhængere af den lyse, optimistiske udgave af kristendommen. [DSD]

²⁷ *Missionsmand*: En missionsmand er en tilhænger af ”Den kirkelige Forening for den Indre Mission” (stiftet 1861) - en folkekirkelig missionsbevægelse baseret på en evangelisk-luthersk kristendomsforståelse. Under Vilhelm Beck (formand fra 1881) voksede bevægelsen sig landsdækkende og indflydelsesrig bl.a. via bygning af missionshuse og grundlæggelse af skoler, uddannelser, foreninger og blade. Indre Mission lagde i sin kristendomsforståelse stærkt vægt på kærlighedsgerningen og den enkeltes religiøse omvendelse (vækkelse). Indre Mission med sit pietistiske ophav fordrede bl.a. en dyb inderliggørelse af troen via ivrig bibellæsning og samvær med andre omvendte og krævede også en markant og fordømmende afstandtagen fra verdslige fornøjelser, såsom kortspil og teater, der ansås som syndige. Således kan Indre Mission siges at være præget af et vist enten-eller, for eller imod syn, og et af Indre Missions kendetegn var da også lægmændene eller vækkelsesprædikanterne, som kunne tale dunder (en dunder tale som Munk i øvrigt havde en vis beundring og sympati for) og ofte fremstillede Herren som en streng Gud, der dømte vantro til fortabelse i evighed. Indre missions tilhængere fandt man ofte blandt fattige fiskere og husmænd. [DSD]

²⁸ *hverken Kanel eller Skidt*: I reglen i omvendt rækkefølge i det faste udtryk ”hverken skidt eller kanel”, hvor kanel betegner det fine.

²⁹ *Rørskæret*: De var i gang med at skære siv/rør sikkert til brug for tækning af tag.

- (51) *BORGEN*: Præsten — ja. Derfor bestemte vi os jo til sidst for ham. De sagde mig godt nok, der hvor han kom fra, at han hører til dem, der voxer i Kjolen³⁰.
- (52) *INGER*: At han hvad for noget?
- (53) *BORGEN*: At han bliver — at Embedet stiver ham af. Naa, det vil jo altsammen vise sig.
- (54) *JOHANNES (stikker Hovedet ind)*: Et Lig i Storstuen, et Lig i Storstuen!
- (55) *INGER*: Hvad siger han dog?
- (56) *BORGEN*: Ti stille, Johannes, og luk din Dør.
- (57) *JOHANNES*: Et Lig i Storstuen³¹! Og saadan skal min Far herliggøres³².
- (58) *BORGEN*: Saasaa! (*Lukker Døren i paa ham*³³.)
- (59) *INGER*: Hvad sagde han dog?
- (60) *BORGEN*: Hvem regner med, hvad *han* siger? Hm! det begynder at gaa tilbage med *BORGEN*sgaard.
- (61) *INGER*: Du skal se, Bedstefar, det bliver nok bedre igen.
- (62) *BORGEN*: Johannes bliver aldrig anderledes.
- (63) *INGER*: Hvor ved du nu det fra? Og —
- (64) *BORGEN*: Mikkell bliver aldrig anderledes.
- (65) *INGER*: Nej, ved du nu hvad! At du kan faa det over dit Sind at stille dem sammen, stille det sammen!
- (66) *BORGEN*: Og Anders — naa!
- (67) *INGER*: Bedstefar, sommetider forstaaer jeg ikke jer Grundtvigianere. Mikkell kan jeg til Nød³⁴ forstaa. Men jer!
- (68) *BORGEN*: Hvad regner du dig selv for?
- (69) *INGER*: Jeg — jeg regner mig ikke for noget. Du ved godt, Far kunde aldrig lide de Navne. Og det er jeg lige som kommen til at tænke lidt ved de sidste Par Aar. For I Grundtvigianere ...
- (70) *BORGEN*: Hvad vi?
- (71) *INGER*: Jeg kunde have Lyst til at fortælle dig, hvad Sidse Kogekone³⁵ sagde til mig, sidst I var raget uklar, I to. Du bliver nok vred over det først, men saa vil det ligegodt mere dig bagefter.
- (72) *BORGEN*: Jeg bryder mig ikke om, hvad den Rappenskralde³⁶ siger. Hun snakker kun om Ting, hun ingen Forstand har paa. Det er derfor, hun altid har nok at snakke om.

³⁰ *voxer i Kjolen*: Bliver en bedre præst med tiden.

³¹ *Storstuen*: Den største stue i et hus; især om stue, der kun bruges ved særlige (højtidelige, festlige) lejligheder.

³² *saadan skal min Far herliggøres*: En reference til Jesus, som brugte lignende vendinger, bl.a. i Johannesevangeliet kapitel 15,8: ”Derved er min Fader herliggjort, at I bærer megen Frugt ...”.

³³ *paa ham*: I hovedet paa ham. Lukker ham ude.

³⁴ *til Nød*: I det håndskrevne manuskript står der ”til Nøds”, som er en jysk form af ”til Nød”, som bruges for at udtrykke, at noget kun lige akkurat er tilstrækkeligt, fyldestgørende osv. i tilfælde, hvor man godt kunne have ønsket noget andet eller bedre.

³⁵ *Kogekone*: Kvinde der erhvervsmæssigt laver mad til større selskaber i private hjem.

³⁶ *Rappenskralde*: Arrig eller rapkæftet kvinde eller pige.

- (73) *INGER*: Jo, men det er tit dem, der slumper³⁷ til at sige det bedste. Saa var hun jo saa tindrendes arrig³⁸ paa dig. Saa siger hun til mig ude i Bryggerset: ”Jo, lille Inger, Grundtvig selv han var god nok. Jeg har tjent i hans Hus; saa jeg ved det. Men dengang Vorherre lavede Grundtvig, da stod den Slemme³⁹ og saa paa og bad om Lov til at hjælpe til. Nej, sagde Vorherre, ham vil jeg selv lave; men du kan jo prøve, om du kan lave En Magen til. Det prøvede saa Fanden; men han kunde ikke faa dem til at ligne; og jo længere han blev ved, des ringere lignede de; det er alle Grundtvigianerne”.
- (74) *BORGEN*: Saa? saa? er det det? Saa kan du hilse Sidse Kogekone fra mig af⁴⁰ og sige, at da hans gamle Oldemor⁴¹ hjemme ved Suppegryderne saa, hvor skidt det gik ham, kom hun løbende for at hjælpe ham; men hun fik bare lavet en, og det blev en Kogekone.
- (75) *INGER*: Jamen der er vist lidt i, hvad Sidse siger. For i Samlingshuset⁴² — ja, der ”lever den Gamle af Dage”⁴³. Men hjemme — der gaar I tit, som om han alligevel var død.
- (76) *BORGEN*: Du ved det, Inger, jeg tror ikke paa Undere nu om Dage. Og du ved ogsaa, hvornaar det gik i Stykker for mig.
- (77) *INGER*: Fordi Gud ikke hørte dig de Nætter, du laa og bad ved Johanneses Seng.
- (78) *BORGEN*: Nej, der tager du fejl. Skylden er ikke Guds, Inger, men min, vor, Menneskenes. Der laa jeg og bad for mit dyreste i Verden, og jeg er fuldt og fast sikker paa, at havde jeg kunnet bede med Tro, var det sket. Men jeg bad med Tvivl: »Mon Gud dog ikke vil høre mig? det er dog altid Forsøget værd«. Nej, Inger, nej, naar en Far, skønt det gælder hans kæreste i yderste Nød, ikke kan bede med Tro, nej, saa er Miraklet gjort hjemløst i Verden.
- (79) *INGER*: Skulde Vorherre ikke nok kunne gøre det alligevel, Bedstefar? Skulde Vorherre ikke nok være mægtigere end et Menneskes Tvivl?
- (80) *BORGEN*: Inger, du skulde vide, du skulde vide, hvor det tit brænder i mig af Lyst til at rejse til Lourdes⁴⁴.
- (81) *INGER*: Hvad er det for noget?

³⁷ *slumper*: Kommer af det højtyske ”schlumpen” og udtrykker i denne sammenhæng en persons tilfældigt bestemte virksomhed, at noget sker tilfældigt eller ved et lykketræf.

³⁸ *tindrendes arrig*: Dial. tindrendes: tindrendes gal. Tindrendes bruges til betegnelsen af en høj grad. Tindrendes arrig = stjernegal.

³⁹ *den Slemme*: Fanden/Djævelen.

⁴⁰ *fra mig af*: Dialektalt for; fra mig.

⁴¹ *Oldemor*: Fast udtryk: fandens oldemor.

⁴² *Samlingshuset*: Forsamlingshuset. Grundtvigianerne mødtes i forsamlingshuset, hvorimod missionsfolkene mødtes i missionshuse.

⁴³ *lever den gamle af Dage*: Udtrykket ”den gamle af dage” findes i GT: Dan. 7,13 og 22 og bruges om Gud, hvilket har inspireret N.F.S. Grundtvigs gennemgående strofeafslutningslinje i sangen ”Til Danmark - Fædreland ved den bølgede Strand” (1848): ”Thi end lever den gamle af Dage”. Her kan udtrykket også henvise til Grundtvig selv.

⁴⁴ *Lourdes*: Sydfransk by med underjordisk kilde, som antages at have mirakuløse egenskaber. Borgen har højst sandsynligt tænkt på at drage til Lourdes med Johannes, så denne kan blive mirakuløst helbredt. [DSD]

- (82) *BORGEN*: Aah, det er et Sted i Frankrig.
- (83) *INGER*: Hvad der?
- (84) *BORGEN*: Der, Inger, der siger Katolikkerne, der sker Mirakler.
- (85) *INGER*: Sommetider staar der da ogsaa i Avisen om nogen, der laver Mirakler herhjemme.
- (86) *BORGEN*: Sværmeri og Hysteri.
- (87) *INGER*: Ja, se, saadan siger du om det, hvor det er. Men ved du, hvad jeg tror?
- (88) *BORGEN*: Naa.
- (89) *INGER*: Jeg tror, at der sker mange smaa Mirakler rundt om i det stille ogsaa i vor Tid, og Vorherre hører Folks Bøn; men han gør det saadan mere i det skjulte for at slippe for megen unyttig Ballade. Ellers kunde man jo heller ikke saadan bede til ham, som man nu kan, hvis det ikke var saadan, synes jeg. Og det kan ogsaa godt ske her, Bedstefar, baade med det ene og med det andet.
- (90) *BORGEN*: Hm!
- (91) *INGER*: Bedstefar!
- (92) *BORGEN*: Naa!
- (93) *INGER*: Vil du hente Maren og Lilleinger hjem fra Skole i Dag?
- (94) *BORGEN*: Det kan du tro, jeg vil.
- (95) *INGER*: Jamen Gigten?
- (96) *BORGEN*: Jeg vil blæse den Gigt et Stykke. Jeg er da heller ingen hel Krøbling endnu. Det er bare, naar jeg ligger i Sengen, og saa mod Vejrskifte, den skaber sig som en Tysker⁴⁵.
- (97) *INGER*: Bedstefar!
- (98) *BORGEN*: Naa igen?
- (99) *INGER*: Tror du ikke, Anne kan blive Anders en svært god⁴⁶ Kone?
- (100) *BORGEN*: Hm! Er det derfor, vi skal have Kaffe?
- (101) *INGER*: Ja. Nej, egentlig ikke. Men tror du ikke nok det?
- (102) *BORGEN*: Nu vil vi ikke ind paa den Historie.
- (103) *INGER*: At du kan være saa —!
- (104) *BORGEN*: Saa hvad for noget?
- (105) *INGER*: Jo, bondestolt er du, Bedstefar, det kan du ikke fragaa⁴⁷.
- (106) *BORGEN*: Og hvorfor i alle de Riger og Lande⁴⁸ skulde jeg fragaa det? Gamle Mikkell Borgen til Borgensgaard — skulde han ikke have Lov til at være stolt af sin Stand og sit Hjem? Denne Gaard har min Far siddet paa før mig med ingen over og ingen under sig, fri og uafhængig, og før ham hans Far igen, og igen før

⁴⁵ *Tysker*: Ordet bruges her overført som udtryk for at være grov, voldsom i munden eller optræde støjende, vredt eller ubehersket.

⁴⁶ *svært god*: Meget god, svært angiver en høj grad.

⁴⁷ *fragaa*: Gammeldansk ord for det at nægte at vedkende sig en forpligtelse eller et udsagn, jf. ”at løbe fra”.

⁴⁸ *i alle de Riger og Lande*: Begyndelseslinjen i B.S. Ingemanns digt ”Holger Danskes Mærke” (1837) - sandsynligvis brugt som vittigt synonym på ”i al verden”, altså som forstærkende tilføjelse til et spørgeord.

ham hans Far; den niende af Slægten paa Gaarden ved jeg jeg er; det skammer jeg mig ikke ved at være stolt af.

(107) *INGER*: Gamle Mormor hun sagde altid: der er immer⁴⁹ 2 Slags af 1 Slags, den gode og den onde Slags. Saa er der vel ogsaa 2 Slags Stolthed: den, der agter sig selv og sit eget, og den, der foragter andre og andres.

(108) *BORGEN*: Jeg agter enhver Mand i hans Stand og hans Kald⁵⁰.

(109) *INGER*: Altsaa Kastevæsen⁵¹, som de har det i de varme Lande.

(110) *BORGEN*: Lige Børn leger bedst.

(111) *INGER*: Bedstefar, det eneste, eneste, eneste, det kommer an paa, naar Folk de er gift, det er, at de holder af hinanden.

(112) *BORGEN*: Kærligheden kommer med Aarene.

(113) *INGER*: Aah, Bedstefar, du snakker om Ting, du — — ja, lille Bedstefar, du forstaar dig paa alting her i Verden, tror jeg, undtagen lige paa Kærlighed.

(114) *BORGEN*: Naa saa.

(115) *INGER*: Har du nogensinde været forelsket selv?

(116) *BORGEN*: Haahaa, om gamle Mikkel Borgen har været forelsket! Jo, gamle Mikkel Borgen var engang unge Mikkel Borgen og dengang ...

(117) *INGER*: Var du virkelig forelsket dengang?

(118) *BORGEN*: 10 Gange slaar ikke til.

(119) *INGER*: Jeg tænkte det nok.

(120) *BORGEN*: Hvad tænkte du nok?

(121) *INGER*: Jeg tænkte det nok, at du aldrig har været forelsket.

(122) *BORGEN*: Maa jeg, da du nu spørger saa frit, saa ogsaa tage mig Friheder, lille Frue: har du maaske aldrig haft lidt tilovers for andre end Mikkel?

(123) *INGER*: Aldrig, Bedstefar, aldrig. Fra jeg fyldte 12 Aar, har der aldrig været andre i mine Tanker end Mikkel.

(124) *BORGEN*: Det var Fandens.

(125) *INGER*: Ja, der ser du selv — du forstaar ikke noget af det. Og derfor forstaar du heller ikke, hvad det vil sige, at Anders holder af Anne.

(126) *BORGEN*: Skal vi nu derhen igen?

(127) *INGER*: Og jeg er sikker paa, at Anders og Anne de holder af hinanden lige som Mikkel og mig. Men hvordan skal jeg gøre dig det begribeligt, naar du aldrig selv har kendt til den Slags i dit Liv? For dig og Maren det var jo bare...

(128) *BORGEN*: Hvad var det bare?

(129) *INGER*: Ja, det var jo Gaardmandshandel. Ja, du har selv sagt, Bedstefar, at Maren ikke kunde dele dine — dine Inte ... dine aandelige Interesser.

(130) *BORGEN*: Hør nu, Inger, Maren skal du lade hvile i sin Grav, hun ligger der med Ære. Maren var mig en god Kone, hun var netop den, jeg skulde have. Hvordan

⁴⁹ *immer*: ”Til enhver tid”, ”altid”, ”ved enhver lejlighed”.

⁵⁰ *Stand og Kald*: Kald og stand er i luthersk tradition brugt om menneskers livsopgave og arbejde. [DSD]

⁵¹ *Kastevæsen*: Begrebet ”Kaste” beskriver den rangopdeling, som man i det hinduistiske samfund fødes ind i, særligt i Indien og Nepal. [DSD]

tror du, der havde set ud paa Borgensgaard, hvis ikke hun havde været? Naar jeg kørte rundt til Møder, blev hun hjemme og satte Karlene i Gang med den Kommando, jeg havde uddelt, inden jeg drog af. Naar jeg slæbte Foredragsholdere, Højskoleforstandere og Præster med mig hjem, gav hun os god Mad og venlig Forplejning. Aldrig har jeg set en sur Mine hos hende, skønt det var Folk, hun ikke brød sig om, og hvis Snak hun ikke forstod sig paa. I 40 Aar har vi levet sammen, og bundforskellige var vi, og aldrig er der skiftet os et ondt Ord⁵² imellem. Hun holdt af mig, og jeg har æret og agtet hende som den, hun var. Det var godt nok, at jeg havde Sans for det ene fornødne, men det var pinedød ogsaa godt, at hun havde Sans for det andet fornødne.⁵³ Ja, sommetider har jeg haft lidt ondt af det for Martha; for *de* skulde vel ogsaa have Mad? Jeg syntes, at det at sætte Martha og Marie sammen, at det var saa — rigtigt gjort af den gamle Gud Fader, at Sønnen⁵⁴ gerne kunde sparet sig sin Kritik.

- (131) *INGER*: Men Bedstefar dog, er du nu heller ikke tilfreds med ham?
- (132) *BORGEN*: Ærlig talt, lille Inger, jeg har mine Mismods stunder, da jeg er utilfreds med alt og alle, om det saa er, jeg havde nær sagt, Vorherre selv.
- (133) *INGER*: Bedstefar, vil du love at være glad ved, at Anders og Anne faar hinanden, saa vil jeg love dig noget, der rigtigt vil glæde dig.
- (134) *BORGEN*: Og hvad er saa det?
- (135) *INGER*: Du skal faa stegt Aal til Middag paa Søndag.
- (136) *BORGEN*: Det var jo altid et Tilbud.
- (137) *INGER*: Og — og — og saa skal det blive en Dreng denne Gang. Er du saa glad? siger du saa Ja?
- (138) *BORGEN*: Haha, jo, du har godt for⁵⁵ at love.
- (139) *INGER*: Siger du saa Ja?
- (140) *BORGEN*: Saa, nu vil vi ikke behandle det Forslag længer i Udvalget⁵⁶ her.
- (141) *INGER*: Jo, det er netop lige det, vi vil.
- (142) *BORGEN*: Det er heller ikke godt med al den Diskuteren⁵⁷ for din Tilstands Skyld.
- (143) *INGER*: Aah, da ogsaa! Jo. Netop for min — Tilstands Skyld vil vi have den Sag til en Side.

⁵² *Skiftet ... et Ord*: Vekslet et ord.

⁵³ *det ene fornødne*: Henviisning til beretningen om Martha og Maria i Det nye Testamente. Da de får besøg af Jesus, sidder Maria ved Jesu fødder og lytter til hans lære, mens Martha har travlt med opvartningen. Da Martha klager over dette, siger Jesus: ”Martha! Martha! Du gør dig Bekymring og Uro med Mange Ting; men eet er fornødent. Maria har valgt den gode Del, som ikke skal tages fra hende.” (NT: Lukasevangeliet 10,41-42).

⁵⁴ *Sønnen*: Jesus

⁵⁵ *har godt for*: Kan sagtens

⁵⁶ *i Udvalget her*: Blandt os to. Udtrykket parodierer den parlamentariske praksis.

⁵⁷ *Diskuteren*: i *Mindeudgave: Kærlighed og andre Skuespil* står der Diskuteren, og det må være det rigtige. En folkelig, lidt nedsættende forvrængning af diskuteren.

- (144) *BORGEN*: Du spekulerer alt for meget over det, Inger. Lad du de Bekymringer fare. Du skal se, Anders skal nok faa de Griller⁵⁸ af Hovedet, og vi skal magelig⁵⁹ finde ham en Pige, der kan ...
- (145) *INGER*: Vil du da ikke forstaa? Saa lad mig sige dig det rent ud: Anders er ikke med Mikkel paa Isen i Eftermiddag.
- (146) *BORGEN*: Er Anders ikke —? Hvor er han da?
- (147) *INGER*: Han er — cyklet en Tur.
- (148) *BORGEN*: Cyklet! I Dag? en Tur? en Mandag! hvorhen? — Aah — saadan!
- (149) *INGER*: Ja, Bedstefar.
- (150) *BORGEN*: Naa. Naa saadan. Jasaa. Jasaa. — Det var derfor, vi skulde have Kaffe.
- (151) *INGER*: Ja. Bedstefar, derfor var det. Og hør: naar han nu ...
- (152) *BORGEN*: Saa han er cyklet til Kæret⁶⁰ i Eftermiddag.
- (153) *INGER*: Ja, og naar han nu kommer tilbage, Bedstefar, saa tvinger du dig til at se glad ud, hører du, og saa tager du mig under Armen, og saa gaar vi hen til ham i Døren der begge to, og saa siger vi: »Tillykke, Anders!«— ikke?
- (154) *BORGEN*: Hm! Saa faar Peter Skrædder sig en Svigersøn i Dag.
- (155) *INGER*: Og gamle Mikkel Borgen en Svigerdatter, en sød, god, stille, from, dygtig, ung ...
- (156) *BORGEN*: Det har jeg ikke bedt om.
- (157) *INGER*: Bedstefar, vil du ikke nok, som jeg sagde før, vil du ikke nok tage ham i Haanden og sige: »Tillykke, Anders«? Hvis du ikke gør det for din Søns Skyld, for hans Lykkes Skyld og for din egen Skyld, Bedstefar, og for din Guds — gør det saa for min, hører du, og for mit — for dit Barnebarns under mit Hjerte⁶¹.
- (158) *BORGEN*: Intet i Verden faar gamle Mikkel Borgen til at svigte sig selv. Saa Anders er cyklet — og uden at sige mig noget — og du vidste det — og tav ogsaa — et Komplot — et Komplot af mine egne Børn — bag min Ryg — nej, det er dog for galt ...
- (159) *INGER*: Bedstefar, hvor vil du hen?
- (160) *BORGEN*: Skal jeg staa til Regnskab? — I siger jo ikke mig, hvor I gaar hen. Skal saa jeg ...? (*Ud*).
- (161) *INGER*: Bedstefar! — Og saa ud i den Kulde! Uden saa meget som sit Halstørklæde! Bedstefar! hører du! Bedstefar! (*Efter ham*).
- (162) *JOHANNES (ind, tager en Smaakage, løfter den i foldede Hænder, smuldrer den)*: Saml det levnede sammen, saa ingenting gaar til Spilde⁶². — For her er ikke noget

⁵⁸ *Griller*: Sære, naragtige ideer.

⁵⁹ *magelig*: Let, sagtens.

⁶⁰ *til Kæret*: Der hvor Peter Skrædder bor. Kæret er en sumpet landstrækning, bevokset med tuer af halvgræs og er ligesom mosen et stykke jord, der ikke kan dyrkes.

⁶¹ *under mit Hjerte*: Gammelt udtryk om den gravide – at bære et barn under sit hjerte.

⁶² *til Spilde*: Reference til Jesu bispisningsunder, hvor han bispiser 5000 mænd i ørkenen med fem brød og to små fisk. Bagefter samles de tiloversblevne Stykker sammen, og der var tolv kurve (NT: Johanne-sevangeliet 6,12).

- at undvære af⁶³. — Kom ind.
- (163) *PASTOR BANDBUL (ind)*: Ja, jeg vilde lige — da jeg nu kom forbi...
- (164) *JOHANNES*: Herren være med dig.⁶⁴
- (165) *PRÆSTEN*: Hvadbehar?
- (166) *JOHANNES*: Herren være med dig.
- (167) *PRÆSTEN*: Tak! Mange Tak! De kender mig, kan jeg forstaa. Tak for Deres Velkomsthilsen til min Gerning herude! Tak! Men — undskyld — jeg kender skam ikke Dem.
- (168) *JOHANNES*: Hm! Du kender mig ikke.⁶⁵
- (169) *PRÆSTEN*: Nej, undskyld! Jeg har jo været her saa kort, har slet ikke været i Hjemmene endnu. De har maaske Deres Arbejde her? er maaske Søn paa Gaarden?
- (170) *JOHANNES*: Jeg er Murer⁶⁶.
- (171) *PRÆSTEN*: Næ se! det var da en smuk Gerning: at bygge Huse for Mennesker.
- (172) *JOHANNES*: Men de vil ikke bo i dem.
- (173) *PRÆSTEN*: Ikke? Aah, nej, det er jo pengeknappe Tider⁶⁷. Jeg ved det fra os selv, og vi lever dog meget spartansk⁶⁸, det gør vi sandelig, meget spartansk — sparsommeligt.
- (174) *JOHANNES*: De vil bygge selv. Og de kan det ikke. Ubegribeligt! skal de have Sko, gaar de til Skomageren; skal de have Tøj, gaar de til Skrædderen. Men skal de have Huse at være i, nej, da kommer de ikke til mig — saa vil de selv, skønt de ikke kan. Og derfor bor somme⁶⁹ i halvfærdige Hytter og andre i Ruiner, og de fleste flakker hjemløse om.
- (175) *PRÆSTEN*: Undskyld, Hr. — Hr. Borgen, jeg kan ikke ret følge Dem, jeg forstaaer ikke helt, Deres Tale er saa — saa dobbelttydig, Deres Ordvalg saa — saa ejendommeligt, saa jeg knapt ret ved, om De spøger eller taler i Alvor — eller hvad det er, De gør.
- (176) *JOHANNES*: Saa er du vel ogsaa en af de hjemløse, en af dem, der trænger til Hus?

⁶³ *her er ikke noget at undvære af*: den rige bonde holder på sit eget og under ikke den noget, der er under hans stand.

⁶⁴ *Herren være med dig*: Johannes hilser præsten med den salutation (hilsen), hvormed præsten ved gudstjenesten hilser menigheden. [FK]

⁶⁵ *Du kender mig ikke*: Johannes bilder sig i sin sindssygd om ind, at han er Jesus. Jesus siger i NT: Johannevangeliet 10,14: "Jeg er den gode hyrde. Jeg kender mine får, og mine får kender mig". Omvendt siger han i Johannevangeliet 8,19: "Jesus svarede: »I kender hverken mig eller min fader. Kendte I mig, kendte I også min fader.«" Begge dele må tænkes at svinge med i denne replik.

⁶⁶ *Murer*: Johannes kalder sig murer, fordi han billedligt talt hævder at bygge huse til mennesker (som de ikke vil bo i), dvs. viser dem hen til troen, men menneskene vil ikke acceptere den. Jesus blev omtalt som "tømmermandens søn", jf. NT: Mattæusevangeliet 13,55.

⁶⁷ *pengeknappe tider*: I mellemkrigstiden var der tre økonomiske kriseperioder eller depressioner, 1920-22, 1929-33 og 1937-38, og af disse var verdenskrisen 1929-33 langt den alvorligste både pga. dens længde og pga. den meget store arbejdsløshed, den var årsag til. [DSD]

⁶⁸ *spartansk*: Kommer af det latinske ord "spartanus" og bruges billedligt med henblik på spartanernes krigerskab og især om deres hårdførhed og nøjsomhed.

⁶⁹ *somme*: Det samme som "nogle" eller "visse".

- (177) *PRÆSTEN*: Tænkte jeg det ikke nok! hele vor Samtale grunder sig paa Misforstaaelser. Saa kender De mig dog ikke, jeg er Præsten, Deres nye Præst.
- (178) *JOHANNES*: A—h! — Der staar skrevet: Mennesket lever ikke af Brød alene, men af hvert Ord, der udgaar gennem Guds Mund.⁷⁰
- (179) *PRÆSTEN*: Jo — men — da jeg nu altsaa netop kom forbi Borgensgaard, vilde jeg lige se indenfor.
- (180) *JOHANNES*: Der er atter skrevet: Du maa ikke friste Herren din Gud⁷¹.
- (181) *PRÆSTEN*: Jamen hvor vil De hen med det?
- (182) *JOHANNES*: Vig bort, Satan; thi der er skrevet: Du skal tilbede Herren din Gud og tjene ham alene^{72, 73}.
- (183) *PRÆSTEN*: Hør! driver De Spot med mig? Maa jeg udbede mig en Forklaring, eller De undskylder, at jeg gaar.
- (184) *JOHANNES*: Se, det passer: da forlader Djævelen ham, men — Englene — hvor bliver Englene af⁷⁴?
- (185) *PRÆSTEN*: Hvem er De? Tilhører De en Sekt? De sidste Dages Hellige⁷⁵? eller hvem er De? Respekterer De mig ikke som Præst, kan vi dog tale sammen som Mennesker? De er maaske slet ikke Søn her fra Gaarden, maaske slet ikke her fra Sognet, saa beder jeg Dem undskylde, men hvem er De da? Mit Navn er Pastor Bandbul⁷⁶.
- (186) *JOHANNES*: Mit Navn er Jesus af Nazaret.
- (187) *PRÆSTEN*: Nej, hør nu ... eller ... aah! her! ja ja — — aah nej, aah nej!
- (188) *JOHANNES*: Og har du arbejdet og er besværet, da vær velkommen; thi jeg vil give dig Hvile⁷⁷. Men er du det endnu ikke, da gaa ud i Verden og bliv det og kom saa igen.
- (189) *PRÆSTEN*: Min Ven, De tager fejl, De er ikke Jesus, De er Søn af Mikkil Borgen til Borgensgaard.

⁷⁰ *Mennesket lever ikke af Brød alene, men ...*: Replikken stammer fra historien om Jesus, der fristes af Djævelen i ørkenen, NT: Mattæusevangeliet 4,1-11.

⁷¹ *Du maa ikke friste Herren din Gud*: Replikken stammer fra historien om Jesus, der fristes af Djævelen i ørkenen, NT: Mattæusevangeliet 4,1-11. Derudover er der en reference til De ti Bud i GT: 5. Mosebog 6,16.

⁷² *Vig bort, Satan; thi der er skrevet ...*: Replikken stammer fra historien om Jesus, der fristes af Djævelen i ørkenen, NT: Mattæusevangeliet 4,1-11.

⁷³ *alene*: Ingen anden, udelukkende. Jf. Mosebøgerne i Det gamle Testamente bl.a. 5. Mos 26,10. og Moselovens tredje bud 2. Mosebog 20,3.

⁷⁴ *da forlader Djævelen ham, men — Englene ...*: Replikken stammer fra historien om Jesus, der fristes af Djævelen i ørkenen. Efter Jesu sidste afvisning af Djævelen forlader denne ham, og engle kom til ham og tjente ham, NT: Mattæus-evangeliet 4,1-11.

⁷⁵ *De sidste Dages Hellige*: Medlemmer af Mormonkirken, egl. Jesu Kristi Kirke af Sidste Dages Hellige. Pastor Kargo mistænker Johannes for at være medlem af denne kirke, som han kalder ”sekt”. [DSD]

⁷⁶ *Bandbul*: Pastorens navn minder om ordet ”bandbulle” (bandbrev), der kommer af oldhøjtysk ”ban” (befaling, påbud eller forbud) og betegner en straf i form af udelukkelse fra den katolske kirke.

⁷⁷ *thi jeg vil give dig Hvile*: Henvisning til Jesu ord: ”Kommer hid til mig alle, som lide Møje og ere besværede, og jeg vil give eder Hvile.”, NT: Mattæusevangeliet 11,28.

- (190) *JOHANNES*: Rigtigt! som man holdt for⁷⁸: en Søn af Josef, en Søn af Eli, en Søn af Matthat, en Søn af Levi, en Søn af Melki, en Søn af Jannai ...⁷⁹
- (191) *PRÆSTEN*: Ved De, at De er sindssyg?
- (192) *JOHANNES*: Ja.
- (193) *PRÆSTEN*: Hvabehar? Naa.
- (194) *JOHANNES*: Og du? Ved du, at du er sindssyg?
- (195) *PRÆSTEN*: Nej.
- (196) *JOHANNES*: Der ser du. Jeg ved dog mere end du. Se, din Paraply bag dig har jeg gjort til en Slange⁸⁰. Og du vender dig ikke om. Saa viss i din Vantro er du, du Troens Mand. Du tror paa mine Mirakler for 2000 Aar siden, men ikke paa mig nu. Hvorfor tror du den døde Kristus, men ikke den levende? Jeg holdt dig for Satan, da jeg hørte, du var Præst, men du er jo blot en vildfarende Mand som alle de andre. Ak, det er gaaet dig, som jeg dengang frygted: naar Menneskesønnen kom igen, fandt han ikke Troen paa Jorden⁸¹.
- (197) *PRÆSTEN*: Hvormed vil De da bevise, at De er Je—, at De er den, De kalder Dem?
- (198) *JOHANNES*: Du Troens Mand! Du Troens Mand! Som spørger efter Beviser⁸²! Jeg beviser mig Kristus nu som dengang ved Vidnesbyrdet og Undere.
- (199) *PRÆSTEN*: Gør De da Undere?
- (200) *JOHANNES*: Jeg har gjort din Paraply til en Slange, og du vilde end ikke vende dig om. Hvordan gøre blinde seende, naar de presser Øjnene i?
- (201) *PRÆSTEN*: Hvad er da Vidnesbyrdet?
- (202) *JOHANNES*: Det samme som dengang: at Aand er Almagt⁸³ — min Far i Himlene over alle Ting.
- (203) *PRÆSTEN*: Jamen det ved vi jo nu.
- (204) *JOHANNES*: Og dette er Fortvivlelsen: I ved det, men I skulde jo tro det. Derfor er jeg kommen igen. I bekender Guds Almagt, men I tror den ikke, derfor dør jer⁸⁴ Glæde og sygner jer Bøn.

⁷⁸ *som man holdt for*: I bibeloversættelsen fra 1992 er dette udtryk fra Lukasevangeliet 3,23 oversat med: ”mente man”. Lukasevangeliet beskriver netop i kapitel 1, hvordan Jesus undfanges ved Helligånden. Når Lukas derfor opregner Jesu slægtsregister efter Josef, skriver han: ”Han var, mente man, søn af Josef, som var søn af Eli ...” Når præsten her henviser til Johannes, som værende søn af Mikkel Borgen til Borgensgaard, så anfægter Johannes dette, ved at bruge udtrykket fra Lukasevangeliet, fordi han anser sig selv for at være Jesus.

⁷⁹ *Jannai*: Johannes opregner her Jesu slægtsregister fra NT: Lukasevangeliet 3,23 ff.

⁸⁰ *Slange*: Johannes henviser til, at Moses’ bror Aron overfor Faraos kastede sin stav til jorden; så blev den forvandlet til en slange. GT: 2. Mosebog 7,10.

⁸¹ *naar Menneskesønnen kom igen, fandt han ikke Troen paa Jorden*: Reference til NT: Lukasevangeliet 18,8, hvor sagen dog fremstilles som et spørgsmål: Mon Menneskesønnen vil finde troen på jorden?

⁸² *Beviser*: Reference til, at de skriftkloge og farisæerne afkrævede Jesus et tegn, NT: Mattæusevangeliet 12,38-39.

⁸³ *Aand er Almagt*: Ifølge kommentarerne i Niels Nielsens udgave af *Ordet* (1967) er dette en variation af ”ånd er magt”, som er et fast udtryk, bl.a. hyppigt brugt af politikerens I.C. Christensen, der var statsminister i 1905-1908.

⁸⁴ *jer*: Jeres (dialektalt).

- (205) *PRÆSTEN*: De gør ikke Undere; for Undere sker ikke. Gud bryder ikke sit givne Ord, sin Verdensorden⁸⁵, Naturlovene, sin Evighedsplan. Det siger ogsaa Skriften: Gud er ikke Forvirringens, men Ordenens Gud⁸⁶.
- (206) *JOHANNES*: Og saadan taler min Kirke paa Jord! — Mens jeg vandrede her den første Gang, gik jeg fra Mirakel til Mirakel for at levendegøre for Menneskers Øjne den modtagne Kærligheds Almagt. Jeg gik min Undernes Gang for at lære jer frit at bede og frækt at tro og naa til et Liv i Lovsang⁸⁷. Ve dig, min Kirke, du, der har sveget mig, myrdet mig med mit Navn. Jeg er træt af din Dyrkelse, træt af dine tredive Sølvpenge⁸⁸ Kys. Og jeg indser, hvor haabløse Kaar I byder Aand, I Slægter i Støvet⁸⁹. Saa kald mig da sindssyg; for min Kærlighed er større end min Træthed, min Tro mere stærk end min Indsigt. Derfor bad jeg hos min Far og fik Lov til endnu engang at gæste den faldende Jord⁹⁰. Se, her staar jeg, og atter forkaster I, mine egne, mig: I vil leve i Ordet og ikke i Gerningen, i den tomme Bekendelse og ikke i Livets Fylde⁹¹. Men nagler I mig til Overstregelsen⁹² atter denne min sidste Gang, da ve jer, ve dig, du Kaiphass⁹³ og Judas' Kirke, du Slægt, der ikke viser, end ikke tør æske⁹⁴ Tegn, ve dig! — Korazin og Betsaida er det gaaet bedre paa Opgørets Dag⁹⁵ end dig⁹⁶. (*Ud*).
- (207) *PRÆSTEN*: Jamen — det er jo aldeles forfærdeligt. Hvorfor spærrer de ham dog ikke inde?

⁸⁵ *bryder ikke sin Verdensorden*: Et udtryk for den rationalistiske kristendom, som oprindeligt opstod i det 18. århundrede, hvor kristendommen blev tilpasset den moderne tro på videnskab, og troen på mirakler derfor blev bortforklaret.

⁸⁶ *Gud er ikke Forvirringens, men Ordenens Gud*: I NT: Paulus' 1. brev til Korinterne 14,33, står der: "Thi Gud er ikke Forvirringens, men Fredens Gud". Det står i sammenhæng, ikke med naturlove, men med det, at menighedens medlemmer taler i munden på hinanden. I pastor Bandbuls sammenhæng passer ordet "ordenens" bedre end "fredens".

⁸⁷ *Lovsang*: Betyder en sang, et digt, en salme eller lignende til Guds pris.

⁸⁸ *tredive Sølvpenge*: Betalingen til Judas Iskariot for hans delagtighed i Jesu' tilfangetagelse og korsfæstelse, NT: Mattæusevangeliet 26,14-16.

⁸⁹ *i Støvet*: Gammeltestamentligt udtryk (bl.a. Prædikeren og Job) om det jordiske, forgængeliges intethed.

⁹⁰ *Den faldende Jord*: Må være en trykfejl (her eller hos Munk selv?) for Den faldne Jord (ref. Til syndefaldet). Formen "faldende" står også i *Mindeudgave: Kærlighed og andre Skuespil* (s. 20), så enten er fejlen opstået i førstetrykket eller i mindeudgaven.

⁹¹ *Livets Fylde*: Ikke bibelsk, men snarere henhørende i 1920'ernes vitalisme.

⁹² *Overstregelsen*: Sjællandsk udtryk for den vandrette linie eller stolpe i korset. Betyder også bogstaveligt det at blive slettet, ligeegyldiggjort, udraderet.

⁹³ *Kaiphass*: Kajfas var den jødiske ypperstepræst fra 18-36 e.Kr., som ifølge evangelierne forhørte og overgav Jesus til den romerske præfekt Pontius Pilatus. I Munks dramatik ses Kajfas og forgængerens Annas (ypperstepræst i perioden 6-15 e.Kr. under Kejser Augustus) to steder - dog med vidt forskellige personligheder: I Kaj Munks skuespil, *Pilatus* (1917), ses Kajfas som en utiltalende, kold og morderisk person, mens Annas skildres gammel, lettere senil og modstandsløs. Dette forhold vendes på hovedet i *De Herrer Dommere* (1942). [DSD]

⁹⁴ *æske*: Kræve, fordr.

⁹⁵ *Opgørets Dag*: Regnskabs dag = Dommedag.

⁹⁶ *Korazin og Betsaida er det gaaet bedre paa Opgørets Dag end dig*: Munk lader Johannes vende om på NT: Mattæus-evangeliet 11,21-22, hvor det hedder: "Ve dig, Korazin! Ve dig, Betsajda! For hvis de mægtige gerninger, der er sket i jer, var sket i Tyrus og Sidon, havde de for længst omvendt sig i sæk og aske. Derfor siger jeg jer: Det skal gå Tyrus og Sidon tåleligere på dommens dag end jer."

- (208) *MIKKEL (ind):* Goddag, Hr. Pastor, og velkommen til Borgensgaard! Ja, jeg er Gaardens ældste Søn, Mikkell Borgen.
- (209) *PRÆSTEN:* Naa saadan. Tak, mange Tak!
- (210) *MIKKEL:* Værsgod, sid ned! Jeg var nede paa Fjorden og skar Rør, da jeg saa Dem gaa ind. Et Øjeblik efter saa jeg min Kone og Far komme fra Køkkendøren — værsgod, vil De ikke ryge?
- (211) *PRÆSTEN:* Tak, mange Tak, Tak!
- (212) *MIKKEL:* — og gaa ad Skolen til, jeg tænker, de er gaaet efter Smaapigerne. Saa skyndte jeg mig hjem, for hvis De ikke skulde have truffet nogen. Men det tager jo Tid helt nede fra Fjorden. Jeg haaber ikke, den er falden Dem alt for lang. Har De ikke set nogen af Pigerne?
- (213) *PRÆSTEN:* Af Pigerne — næ — næ, det har jeg egentlig ikke. Derimod har jeg — har jeg — ja, er det ikke Deres Bror?
- (214) *MIKKEL:* Har De talt med Johannes? Han har da ikke været ubehagelig overfor Dem?
- (215) *PRÆSTEN:* Aah nej, egentlig ikke, slet ikke, hvabehar, naa, nej — det maa jo være strengt for Dem, især da for Deres gamle Far. Ja. Er han født saadan — saadan — lidt
- (216) *MIKKEL:* Vi taler ikke gerne om det heroppe, men — over for Dem — De skal jo dog have det at vide ... Nej, han var om ved⁹⁷ de 25, da det kom.
- (217) *PRÆSTEN:* Næ se, næ se. Ja, Herren prøver os, sandelig, Herren prøver os.
- (218) *MIKKEL:* Man siger jo saa⁹⁸.
- (219) *PRÆSTEN:* Tænk, 25 Aar! Var det — Kærlighed?
- (220) *MIKKEL:* Det var Bjørnson⁹⁹.
- (221) *PRÆSTEN:* Hvabehar?
- (222) *MIKKEL:* Bjørnson og Søren Kierkegaard¹⁰⁰. Han studerede jo Teologi, Johannes; han havde saa ualmindelige Evner — og saa mente Far ... Og det gik saa strygende til at begynde med. Folk strømmede til Kirken, naar han som grøn Student prækede herhjemme i Ferierne. Og — er der noget, De savner?
- (223) *PRÆSTEN:* Ja, undskyld, undskyld, jeg beder saa mange Gange — men — ja, undskyld — det var — maaske — et Askebæger?
- (224) *MIKKEL:* Om Forladelse, Hr. Pastor. Værsgod.
- (225) *PRÆSTEN:* Mange Tak! Tak! Og undskyld! Tak! — Men saa slog det om?
- (226) *MIKKEL:* Han fik det saa strengt med Tanker og Tvivl efter Læsningen af de to, især »Over Evne«.

⁹⁷ *om ved:* I nærheden af, omkring.

⁹⁸ *saa:* Således.

⁹⁹ *Bjørnson:* Bjørnstjerne M. Bjørnson (1832-1910) - norsk forfatter og nobelpristager (1903) med en stor litterær produktion i flere genrer. Først længere fremme får læseren oplyst, at Johannes' sindsyge hænger sammen med en overværelse af Bjørnsons skuespil *Over Ævne I* (1883), der forholder sig kritisk til mirakeltro og religiøst sværmeri. Skuespillet havde premiere på Folketeatret i 1899. [GTL]

¹⁰⁰ *Søren Kierkegaard:* Søren Aabye Kierkegaard (1813–1855), dansk teolog og verdenskendt filosof inden for eksistentialismen. I årene 1854-55 rejste Kierkegaard i en række avisartikler og i sit eget blad *Øjeblikket* en voldsom polemik mod kirken og det verdsliggjorte præsteskab, kaldet ”Kirkestormen”. [DSD]

- (227) *PRÆSTEN*: Næ, men tænk da! »Over Evne«! Det forældede Arbejde.
- (228) *MIKKEL*: Saa blev han forlovet. Far var ikke saa glad ved det.
- (229) *PRÆSTEN*: Ikke det?
- (230) *MIKKEL*: Far mente ikke, det var den Maade, Johannes skulde igennem paa.
- (231) *PRÆSTEN*: Igennem?
- (232) *MIKKEL*: Ja, De forstaar.
- (233) *PRÆSTEN*: Nej, oprigtigt talt. Naa saadan — jo, kæmpe sig igennem, skulde han. Tænk, Deres Far maa have ventet sig meget af ham. Og han kom saa — igennem? Ja, altsaa?
- (234) *MIKKEL*: Hvor var de lykkelige for hinanden, de to. Det ligger nemlig, skal jeg sige Dem, Hr. Pastor, til vor Familie at være lykkelig i Ægteskab. De skulde have set dem gaa sammen herhjemme paa Gaarden i Ferierne. Det var, som naar man hører den første Lærke synge. Og ved De, hvordan det saa gaar?
- (235) *PRÆSTEN*: Hvornaar? nej, hvad saa?
- (236) *MIKKEL*: Naar den første Lærke synger?
- (237) *PRÆSTEN*: Ja, saa bliver det Foraar?
- (238) *MIKKEL*: Nej, Hr. Pastor, saa bliver det Sne og Frost, og Lærkerne fryser ihjel.
- (239) *PRÆSTEN*: Hvem — hvem, med Deres Tilladelse, var den unge Dame en Datter af? Var hun her fra Egnen?
- (240) *MIKKEL*: Hun var Datter af en Dommer Golschöt.
- (241) *PRÆSTEN*: Næ se, Golschöt! ham kender jeg. Han havde en Datter Agathe, der kom ulykkelig af Dage.
- (242) *MIKKEL*: Ja, det var Agathe.
- (243) *PRÆSTEN*: Jamen — var det — ja, nu mindes jeg, hun var forlovet med en Teolog. Men tænk, var det Deres Bror! Næ se, det var da interes ... det var da frygteligt. Næ tænk!
- (244) *MIKKEL*: De havde været sammen i et Teater, der hedder Betty-Nansen-Teatret¹⁰¹ og skal ligge i Udkanten af København — ja, jeg har aldrig været derinde. De havde netop set »Over Evne«. Og Johannes var nok nærmest oprevet, da de gik hjem. I hvert Fald kom han i sin Aandsfraværelse til at træde lige ud foran en Bil.
- (245) *PRÆSTEN*: Og saa skubbede hun til ham. Nu husker jeg det.
- (246) *MIKKEL*: Ja, og fik frelst ham. Og blev der selv.
- (247) *PRÆSTEN*: Og det kunde hans stakkels Hoved ikke bære? Forfærdeligt! Forfærdeligt!
- (248) *MIKKEL*: Saa var det en Nat, mens hun laa Lig, at hendes Forældre vaagnede og hørte Raab derindefra. Da stod han og trak i hende og bød hende i Jesu Navn staa op. Og de hyss, nu kommer nok Far. Saa er det ikke værd, vi lader som om
- (249) *BORGEN (ind)*: Goddag, Hr. Pastor! Velkommen til Borgensgaard!
- (250) *PRÆSTEN*: Tak! mange Tak! Ja, sent er jo bedre end aldrig.

¹⁰¹ *Betty-Nansen-Teatret*: Teater, beliggende på Frederiksberg fra 1869, opkaldt efter den danske skuespiller, sceneinstruktør og teaterleder Betty Nansen (1873-1943), der var teatrets chef i perioden 1917-1943. Betty Nansen Teatret uropførte *Ordet* d. 2. september 1932. [GTL]

- (251) *INGER (ind)*: Goddag og velkommen! Ja, jeg er...
- (252) *PRÆSTEN*: Dem kender jeg fra Kirken.
- (253) *INGER*: Kan I komme og hilse. Det er Maren, hun er 7 Aar, og Lilleinger paa 5.
- (254) *PRÆSTEN*: Se, se, søde Børn, ja. Har De flere end de to?
- (255) *MIKKEL*: Ikke endnu. Men vi faar.
- (256) *INGER*: Mikkels dog!
- (257) *PRÆSTEN*: Ja — med Guds Hjælp — ja. Du er rigtignok noget lille til at gaa i Skole, min Ven. Ja, Børn er en stor Velsignelse. Ikke sandt, Borgen?
- (258) *BORGEN*: Det er sandt nok.
- (259) *PRÆSTEN*: Ja, jeg har jo talt med — set Deres anden Søn — ja, det er jo tungt; men det gælder jo for os som kristne Mennesker om, at ogsaa den Slags Tilskikkelser¹⁰² kan blive til Velsignelse.
- (260) *BORGEN*: Visst saa.
- (261) *PRÆSTEN*: Og De har jo — er det ikke tre foruden?
- (262) *MIKKEL*: To.
- (263) *PRÆSTEN*: Ja, to, jeg syntes det nok — som begge er raske — ja, dem har De da kun Glæde af?
- (264) *BORGEN*: Sandt nok.
- (265) *PRÆSTEN*: Og søde Børnebørn og en trofast Svigerdatter.
- (266) *BORGEN*: Kunde ikke være bedre.
- (267) *PRÆSTEN*: Ja, saa har De jo alligevel meget at sige Tak for.
- (268) *BORGEN*: Det har jeg.
- (269) *LILLEINGER*: Jeg vil ned, jeg vil ned, Mor!
- (270) *INGER*: Saasaa, Lilleinger, fy, ikke være bange; fremmed¹⁰³ Mand er saa rar.
- (271) *PRÆSTEN*: For hvor er det dog en stor Lykke at have gode og kærlige Folk at være hos.
- (272) *BORGEN*: Jeg ejer Gaarden.
- (273) *PRÆSTEN*: Gør De? Ja, naturligvis — saa det gør De! Ja, De er jo heller ikke nogen gammel Mand.
- (274) *BORGEN*: Kun 75.
- (275) *PRÆSTEN*: Ja, det er jo ikke — naa, 75 — ja, saa kan De jo faa mange gode Aar endnu.
- (276) *INGER*: Nu skal der komme en Kop Kaffe, Hr. Pastor.
- (277) *PRÆSTEN*: Aah Tak, hvis jeg maa have den til Gode! Mange Tak! Jeg er lidt træt, vil gerne hjem.
- (278) *MIKKEL*: Man kan da ikke gaa tommundet¹⁰⁴ herfra.
- (279) *PRÆSTEN*: Cigaren, kære, Cigaren!
- (280) *BORGEN*: De er altid velkommen paa Borgensgaard.

¹⁰² *Tilskikkelser*: Betegner det forhold, at Gud eller skæbnen udsætter en for noget, især i form af modgang, prøvelse, sorg eller ulykke.

¹⁰³ *fremmed*: Formentlig forsøg på barnesprog, ”den fremmede” er mere korrekt.

¹⁰⁴ *tommundet*: Som har tom mund; som intet har nydt ell. spist. Der refereres i [ODS] kun til Kaj Munk, så det er muligvis et selvlavet ord, dannet efter ”tomhændet”.

- (281) *PRÆSTEN*: Tak for det gode Ord, Borgen. Jeg tager det ganske bogstaveligt.
- (282) *BORGEN*: Saa tager De det i Udtalelsens Aand.
- (283) *PRÆSTEN*: En Bogstavelighedens Aand — det er ikke videre grundtvigsk¹⁰⁵, hehe. Naa, paa Gensyn! Og Guds Fred over Gaarden her!
- (284) *BORGEN*: Tak! Farvel og Tak for Besøget!
- (285) *PRÆSTEN*: Selv mange Tak! Farvel.
- (286) *DE ANDRE*: Farvel.
- (287) *PRÆSTEN*: Farvel, lille Ven.
- (288) *LILLEINGER*: Mor!
- (289) *INGER*: Fy da! saadan en stor Pige! du kan da rigtignok ikke gaa i Skole, naar du er saa ræd¹⁰⁶.
- (290) *PRÆSTEN*: Vi skal nok blive Venner med Tiden.
- (291) *MIKKEL*: Det haaber vi. (*Præsten ud.*)
- (292) *MAREN*: Hun er ræd, hende der. Han er da ikke noget at være ræd for.
- (293) *MIKKEL*: Sikke en høflig og forekommende Mand!
- (294) *BORGEN*: Og det faar han aarlig 5000 for af Staten. Ha! saadan en Kapun¹⁰⁷!
- (295) *INGER*: Saa, lille Børn, kan I saa gaa ud i Køkkenet til jeres Mad. Saa! — Se, han slaar Paraplyen op for den Smule Sne.
- (296) *BORGEN*: Ja, der staar et Sted hos Jesajas eller hvor det er, at over al Herlighed skal der være Dække¹⁰⁸. — Er Anders kommen?
- (297) *MIKKEL*: Nej, Far, men længe kan det vel ikke vare.
- (298) *BORGEN*: Halvfems Tusind — under sælger jeg den ikke.
- (299) *MIKKEL*: Hvad staar du og siger?
- (300) *INGER*: Aah, Mikkel, din Far har faaet den fortvivlede Idé, at han vil sælge Borgensgaard fordi det med Anders.
- (301) *MIKKEL*: Far, jeg kan ikke forstaa, du kan faa dig selv til at sige saadan noget Pjank.
- (302) *BORGEN*: Saa?
- (303) *MIKKEL*: Vor Slægtsgaard! At du vil være bekendt at lade Hidsigheden rende saadan af med dig.
- (304) *BORGEN*: Vil *du* have den da?
Ser du, Inger, han tier.
Og det er ret af ham, han gør det.
Kan I saa snart forstaa? kan I saa snart forstaa?
Naar jeg nu mister Anders, saa har jeg mistet alt.

¹⁰⁵ *ikke videre grundtvigsk*: Grundtvigs tanke var: ”Bogstaven ihjelslår, men ånden gør levende”, og derfor er det ikke særlig grundtvigsk, når præsten taler om ”Bogstavelighedens Aand.” Udtrykket stammer i øvrigt fra NT: Paulus’s 2. brev til Korinterne 3,6.

¹⁰⁶ *ræd*: Bange, angst.

¹⁰⁷ *Kapun*: En ung hane, der er blevet kastreret, for at den så kan blive federe og dens kød finere og mere velsmagende.

¹⁰⁸ *over al Herlighed skal der være Dække*: Jf. NT: Paulus’ 2. brev til Korinterne 3,13-16, hvor der igen hentydes til Moses, der ifølge GT: 2. Mosebog 34,33-35, lagde et dække over sit ansigt, når han kom ned til folket efter at have talt med Gud på Sinaj Bjerg, fordi hans ansigt lyste.

Jeg sagde ikke noget til dig, Mikkell, den Dag da jeg saa det i dine Øjne, at du ikke havde din Fars Tro. At du ikke havde Tro. Det gjorde saa ondt i mig, saa mit Hjerte snøred sig sammen. Men jeg tav. Jeg prøvede paa at forstaa. Du havde set, hvad Kristendommen betød i dette Hjem, at jeg fik Talerne og Sangene og hele Festivitassen¹⁰⁹ og din Mor Skidtet og Slæbet og Sjøkket.¹¹⁰ Saa tænkte jeg ogsaa: »Giv Tid, han vil forandre sig; han er jo saa ung endnu; den Dag vil komme« Men Aarene gik, og den kom ikke; for der sker ikke Mirakler nu om Dage.

Saa maatte jeg jo igen se Sandheden i Øjnene, at du min ældste Søn, Gaardens Mikkell, ikke blev Gaardens Husbond; og Jeg saa, hvor du længtes væk, væk fra dette halve Hykleri, hvor Folk kom og gik og troede, du var en af vore. Og jeg lovede dig i mit stille Sind, at du skulde komme det; for vi fra Borgensgaard er fra gammel Tid vant til at have Lov til at være os selv.

(305) *MIKKEL*: Og saa ringede du til Jegtrup og spurgte, om Møllegaarden var til Salg.

(306) *BORGEN*: Saa du ved det! Ja, min Dreng, det gjorde jeg, og den er det om halvandet Aar.

(307) *MIKKEL*: Du er en Stadsmand¹¹¹, Far.

(308) *INGER*: Vil I jage mig ud af Borgensgaard, I to?

(309) *BORGEN*: Derfor var det saa tung en Dag, Inger, saa frygtelig tung en Dag, den Dag, du og Mikkell kom og sagde, I havde forlovet jer.

(310) *INGER*: Tung?

(311) *BORGEN*: Jeg er din Gudfar, jeg har kendt dig, fra du ikke var større end et Plovejern. Jeg vidste, hvor storartet du egnede dig til at blive Kone paa Borgensgaard, du Martha og Marie i een Person¹¹². Og du har ikke skuffet. Du har været bedre end Maren, og større Ros kan jeg ikke give dig.

(312) *INGER*: Jamen saa kan jeg da ikke se, det var saa uforvindelig¹¹³ en Ulykke, jeg blev forlovet med din Søn.

(313) *BORGEN*: Med min fejle¹¹⁴ Søn, Inger. Det var jo Anders, der skulde have Gaarden nu.

(314) *MIKKEL*: Hm, hm, hm!

(315) *INGER*: Nej, hør nu! du har ogsaa alt for meget villet hjælpe Vorherre med at regere.

(316) *BORGEN*: Saa har jeg ogsaa faaet min Straf. Men det var jo Gaarden, Mikkell. En Kongsgaard¹¹⁵ skal der have ligget paa dette Sted i Oldtiden, ved du. Og Sognets Kongsgaard har jeg gjort den til og haabede jeg paa, den skulde blive ved at være under dig. Det maatte ikke ske; men jeg troede, jeg forstod Meningen med det, da jeg saa Johanneses Evner. Ikke Sognets, men Landets Kongsgaard. Gnisten, der

¹⁰⁹ *Festivitassen*: Den festlige stemning og munterheden.

¹¹⁰ *Sjøkket*: Det at sjokke rundt, være paa færde, i arbejde tidlig og silde.

¹¹¹ *Standsmand*: Udmærket menneske; brav mand.

¹¹² *Martha og Marie i een Person*: Martha er den huslige og praktiske, og Maria er den åndelig. Se i øvrigt tidligere note 51 (*det ene fornødne*) om Maria og Martha.

¹¹³ *uforvindelig*: Uovervindelig.

¹¹⁴ *fejle*: Forkerte.

¹¹⁵ *Kongsgaard*: En gård, som ejes af kongen, eller som er en del af krongodset.

skulde opblusse igen i Guds Time¹¹⁶, skulde hentes herfra. Manden med Rommen¹¹⁷, som du ved jeg altid fabler om — fra Borgensgaard skulde han udgaa. Saa stolte og flyvende Drømme drømte jeg. Og se nu de knækkede Vinger! haabet har jeg, at han skulde komme sig; han kommer sig ikke; Miraklernes Tid er forbi.

- (317) *INGER*: Jamen lille Bedstefar dog, naar Mikkel og jeg ikke altid kan blive her, hvad bedre kan du da ønske dig end, at Anders faar sig en Kone.
- (318) *BORGEN*: Selvfølgelig skal Anders have sig en Kone, det er soleklart.
- (319) *INGER*: Ja, for der er jo kun saa ringe Udsigter til at jeg kan blive Enke foreløbig.
- (320) *BORGEN*: Kan I da ikke forstaa, at det ikke er det, at Peter er Skrædder, men at det er — det andet? Tror du ikke, jeg kender Anders, god og svag og let at paavirke som han er? han skal have sig en Kone af vor, af min, af Gaardens Tro. En Grundtvigs Højborg i denne Egn er Borgensgaard; mit hele Liv har jeg kæmpet i Grundtvigs Navn; først et kvart Aarhundred mod Rationalismens¹¹⁸ Aandsnød¹¹⁹, nu et kvart Aarhundred mod Pietismens Aandsforagt¹²⁰. Min Drøm om at se min Gaard som fortsat Kongsgaard for Sognets Aandsliv er gaaet tabt, min Drøm om at se den som Kongsgaard for Danmarks Aandsliv er gaaet tabt. Se den som Kongsgaard for Aandsbespottelse¹²¹ det vil jeg ikke. Derfor sælger jeg Borgensgaard.
- (321) *MIKKEL*: Aah, Far er bange for Missionen.
- (322) *BORGEN*: Bange?
- (323) *MIKKEL*: Bange for, at Annes Tro er stærkere end Anderses — at Peter Skrædders Aand skal sejre over Borgensgaards.
- (324) *BORGEN*: Bange?
- (325) *MIKKEL*: Og vil derfor bruge Tvang, tyr til ydre Midler, truer med Salg.
- (326) *INGER*: Mikkel dog!
- (327) *BORGEN*: Var din Mund, Mikkel!

¹¹⁶ *Time*: Udtrykket 'Guds Time' henviser til kairos-tanken dvs. ideen om det gunstige eller særlige øjeblik for Guds nærvær og virke.

¹¹⁷ *Manden med Rommen*: Særlig metaforisk formulering for den person, som skal opstramme, forstærke eller gøre kristendommen mere virkningsfuld - hvad er en toddy uden rom?

¹¹⁸ *Rationalismens Aandsdød*: I en bred eller almen forståelse er "rationalisme" en tør fornuftsopfattelse, der ikke lader tro, følelser og fantasi have nogen ret eller gyldighed. I kirkelig forstand betød oplysningstiden en "kirkelig rationalisme", som vandt indpas i Danmark fra 1700-tallet og frem. Den rationalistiske kristendom stræbte efter at give bibelske undere en naturlig forklaring og afviste således enhver tro på noget, der oversteg den menneskelige fatteevne. [DSD]

¹¹⁹ *Aandsnød*: I det håndskrevne manuskript står der "Andsdød".

¹²⁰ *Pietismens Aandsforagt*: Pietismen var en periode i lutheransk kristendom fra ca. 1670-1770, som lagde vægt på en personlig og inderlig gudstro bestående af bodskamp, omvendelse og efterfølgelse af Jesus. I Danmark havde pietismen sit indtog under den stærkt troende Frederik 4. i begyndelsen af 1700-tallet. Med "andsforagt" menes, at pietismen nærmest var anti-rationalistisk og dermed fornufts- eller tankeforagtende. Borgen bruger betegnelsen "Pietismen" som identisk med "Indre Mission", som var blandt pietismens kirkelige arvtagere. [DSD]

¹²¹ *Aandsbespottelse*: Heraf kan det udledes, at Borgen betragter Pietismen, dvs. Indre Mission, som en åndsforagtende og åndsbespottende bevægelse, fordi den var fremmed for intellektuelle interesser. Og sandt er det, at de vækkelsesretninger, grundtvigianismen og indre mission, mange steder gensidigt forkætrede hinanden.

- (328) *INGER*: Hys, hys! du tager din Far rent fejl¹²², Mikkel. Hys, I vil da ikke — — aah Gud, der kommer han jo.
- (329) *BORGEN*: Naa, kommer du nu fra Rørskær?
- (330) *ANDERS (inde)*: Nej, Far, nej, jeg kommer fra
- (331) *BORGEN*: Naa — ja — ja, fra — fra — naa. Ja saa — Tillykke da!
- (332) *ANDERS*: Aah haa haa haa.
- (333) *BORGEN*: Hvad er det? Brøler han?
- (334) *ANDERS*: Han sagde Nej, Far, han sagde Nej.
- (335) *BORGEN*: Hvem sagde Nej?
- (336) *MIKKEL*: Hvad er det, du siger?
- (337) *INGER*: Jamen Anders dog!
- (338) *ANDERS*: Peter Skrædder — rent ud Nej — jeg blev der i over en Time — han var hverken — hverken til at hug — hugge eller stikke i — og nu jog han mig ud, fordi der sku — skulde være Møde.
- (339) *BORGEN*: Jeg forstaar ikke — jog ud? Møde? Sagde Peter Skrædder Nej? maatte du ikke faa Anne?
- (340) *ANDERS*: Ikke Tale om. Det var helt umuligt.
- (341) *BORGEN*: Ikke Tale om? Og du? det lader du dig byde? en Søn af Borgensgaard! kommer hjem og tuder — som en Skoledreng, der har faaet Smæk!
- (342) *ANDERS*: Hvad skal jeg da gøre, naar vi ikke maa for nogen af jer? Det er jo helt fortvivlet altsammen.
- (343) *BORGEN*: Hvad sagde da Anne?
- (344) *ANDERS*: Hun fik slet ikke Lov at komme ind.
- (345) *BORGEN*: Hør nu lidt! haha! Peter Skrædder en Bergthor Smed¹²³! ha! Og hvorfor, om jeg maa spørge, og om *du* dristede dig til at spørge, hvorfor maatte du ikke faa hende?
- (346) *ANDERS*: Fordi — fordi jeg — ikke er omvendt.
- (347) *BORGEN*: Jasaa. Jasaa. Naa, derfor. Vi fra Borgensgaard er altsaa ikke gode nok til Peter Skrædder. Vi er for ringe til at blive i Familie med ham. Vi bør ikke stile mod at komme saa højt paa Straa. Det var som Djævelen. Saa vi er Hedninger og Tyrker¹²⁴ her paa Borgensgaard. Det var som Djævelen, siger jeg. Man kan bruge os til at kyse smaa Børn med i Mørkningen¹²⁵, skal vi se. Jasaa. Gad dog vide — gad dog vide, om samme Herre var Mand for at sige det til *mig*! Hm, sig mig, Anders, sig mig: det er altsaa rent ud sagt Alvor med jer, med dig og Anne, at I vil have hinanden?
- (348) *ANDERS*: Tror du ellers, jeg havde ladet mig smide ud?

¹²² *rent Fejl*: Helt, fuldkomment, komplet forkert.

¹²³ *Bergthor Smed*: Karakter i Adam Oehlenschlägers sørgespil *Hakon Jarl hin Rige* (1807) om Håkon Sigurdsson (d. 995), som uden held prøvede at vinde kontrollen over hele Norge og bekæmpede den kristne mission. I Oehlenschlägers sørgespil skjuler Bergthor sine døtre for jarlens efterstræbelser. [DSD]

¹²⁴ *Tyrker*: Ofte ses udtrykket sammenstillet ”Tyrker og Hedninger”. Disse opfattes som ugudelige og ukristelige og forbindes med dårlig opførsel. I dag hedder det ”en tyrker – to tyrkere”. Tidligere (dengang) hed det ”en tyrk – to tyrker”. Formen her er altså pluralis.

¹²⁵ *Mørkningen*: Aftenskumringen.

- (349) *BORGEN*: Naa, det var da endelig et Svar med lidt Ræson¹²⁶ i. Men galt var det alligevel. Altsaa, Anders: det er Alvor?
- (350) *ANDERS*: Ja, hvad kan det nytte?
- (351) *BORGEN*: En Søn af Borgensgaard spørger ikke: hvad kan det nytte? Ingenting er haabløst for et Menneske, naar han blot er sejt¹²⁷ nok, og det staar i Pagt med Lyset¹²⁸, det, han vil. Intet. Altsaa: Mikkel!
- (352) *MIKKEL*: Ja, Far.
- (353) *BORGEN*: Sæt mig de Brune for en Kane, og du, Inger, kommer med min Kavaj¹²⁹.
- (354) *ANDERS*: Far?
- (355) *BORGEN*: Og du lægger Fodposen¹³⁰ i Kanen og tager din Kappe paa.
- (356) *ANDERS*: Saa er du da ogsaa den prægtigste Far, jeg nogensinde har haft.
- (357) *BORGEN*: Muffediserne¹³¹ — naa her. Kom godt med Korn i Muleposerne derude! Jeg skal — jeg skal pinedød — — Hvad i alle de Riger og Lande bilder han sig ind? Halstørklædet — Tak! Og Vanterne — Tak! Du kan huske det hele, Inger. Har du et rent Lommetørkl...? Tak, du ved det, før jeg faar sagt det, min Pige. Du kender nok Mikkel Borgen snart. — Naa, Mikkel! I tager af den Halm under Tag-skægget¹³² ved Stigen til Hakkelse. Giv Følhoppen en halv Spand lunkent Vand, naar hun rejser sig. En holder Vagt ved Soen. I passer godt paa Huset saa længe. Og saa: i Guds Navn! (*Ud*).
- (358) *INGER*: Saa siger I endda, at Miraklernes Dage er omme.

¹²⁶ *Ræson*: Fornuft, mening.

¹²⁷ *sejt*: Ukuelig, stærk og gæv.

¹²⁸ *i Pagt med lyset*: Et grundtvigsk udtryk, som kommer af at være ”oplyst”, som i Grundtvigs sang: ”Er Lyset for de Lærde blot?”, 1831.

¹²⁹ *Kavaj*: Nedertysk ord for en lang kappe eller overtøj med slag eller stor krave, som bruges til søs samt til rejse- og kørebrug.

¹³⁰ *Fodposen*: En foret pose som anbringes om fødderne for at holde dem varme, især på køreture.

¹³¹ *Muffediserne*: Bruges her om en lille, oftest løs, cylinderformet beklædningsgenstand, af pelsværk eller strikketøj, der kan bæres om hænderne for at holde varmen.

¹³² *Tagskægget*: Ældre nydansk ord for den nederste del af et tag, der rager frem over bygningens mur og skærmer den mod nedbør.

II

I Peter Skrædders lavloftede Stue sidder et Par Mænd og nogle Kvinder.

- (359) *PETER (staar ved Døren og taler):* For vi, Brødre og Søstre, vi er løskøbt af Kristus fra Satans og Helvedes Vold. Og vi er et kongeligt Præsteskab og et helligt Folk, staar der i Peters første Brev¹³³, og vi blander os ikke med de vantro Verdens Børn, kære Brødre og Søstre; for de skulle bo¹³⁴ hver under sit Vintræ og under sit Figentræ, staar der hos Micha Profet¹³⁵. Og den nye Præst kommer vi ikke til, Venner; for han er en vantro Mand i Synd og Tvivl; han ved ikke, om det var et Under med Jairi Datter¹³⁶, sagde han i Søndags; men Herren siger i Salomos Ordsprog¹³⁷: Det gælder ej Visdom, ejheller¹³⁸ Forstand, ejheller Raad over for Herren; og lad alle de højlærde raabe og skrige og skabe sig, hvad de vil, saa staar der et lille Ord hos Daniel¹³⁹, at Gud sendte sin Engel og lukkede Løvernes Mund, saa de ikke gjorde Skade, og vi Guds Børn, der er toet¹⁴⁰ i Lammets Blod, vi ved, at Herren gør sine Undergerninger blandt os den Dag i Dag. Er det ikke et Under saa stort, at du kan sidde der, Mette Marie, med Vished¹⁴¹ i din Salighedssag? Er det ikke et Under, Kristen Tækker, at Herren har ført dig saadan, at du har omvendt dig og givet al din Vilje til ham? Er det ikke et Under, at jeg fortabte og fordømte Synder kan staa her som et helligt Menneske og vidne for jer, Brødre og Søstre — at tænke sig, at Herren har kunnet faa noget godt ud af saadan en som mig. Er det ikke herligt? er det ikke dejligt? er det ikke velsignet? Lov og Tak og Pris være saadan en Gud, Venner. Skal vi bede i Jesu Navn: Kære Herre, vi siger dig Tak, kære Herre, Tak, fordi du i din Barmhjertighed lod dig forsone ved din uskyldige Søns svare¹⁴² Lidelse og Død for os Syndere paa Korset. Kære Herre, Tak, fordi du førte os gennem Omvendelsens snævre eneste Port til Frelse¹⁴³. Tak, o Herre, fordi du helliggør os, vogter os fra Dans og Banden og Kortspil og fra at vanhellige

¹³³ *Peters 1. Brev:* Bibelsk reference til NT: 1. Petersbrev 2,9.

¹³⁴ *de skulle bo:* Skulle er den gamle flertalsform af skal, fordi skrædderen citerer en gammel bibeloversættelse.

¹³⁵ *Micha Profet:* Bibelsk reference til GT: Mikas bog 4,4.

¹³⁶ *Jairi Datter:* Bibelsk reference til NT: Mattæusevangeliet 9,18-26, hvor Jesus genopvækker datteren af synagogeforstanderen Jairus.

¹³⁷ *Solomos Ordsprog:* Bibelsk reference til GT: Ordsprogenes Bog 21,30.

¹³⁸ *ejheller:* Munks sammentrækning af ordene ”ej heller”.

¹³⁹ *Daniel:* Bibelsk reference til GT: Daniels Bog 6,23. Da Daniel, som straf, blev smidt i en løvekule, gjorde løverne ham ingen fortræd.

¹⁴⁰ *toet:* Betyder ”befriet for snavs med vand eller anden væske”: vaske. Ordet bruges arkaisk, poetisk eller højtideligt. Formuleringen ”Toet i Lammets Blod” stammer formentlig fra den pietistiske digter Hans A. Brorsons salme ”Den store, hvide Flok” (1765), som er inspireret af NT: Johannes’ Åbenbaring 7,14.

¹⁴¹ *Vished:* I det håndskrevne manuskript står der her ”Visshed”.

¹⁴² *svare:* Arkais sideform til ”svær”. I betydningen ”betydelig”.

¹⁴³ *Port til Frelse:* Bibelsk reference til NT: Mattæusevangeliet 7,13-14.

Sabbaten, som der staar i Esaias 56¹⁴⁴. Tak, vor Gud, fordi du værdiger os til Spot og Ringeagt for din Skyld, saadan som du selv var det — det er os en stor Ære; gør os sagtmødige mod alle dem, der vandrer mod Afgrundens Gab og Helvedes utænelige Pine, der aldrig hører op; før du os, kære Herre, fra Jammerdalen¹⁴⁵ hernede op til de gyldne Troner i Himlen og stil os i hvide Kjortler med Palmegrene i Hænderne for dit Aasyn¹⁴⁶ blandt Lammets Titusinder Beseglede¹⁴⁷, og da skal vi synge ...

Kom ind!

(360) *BORGEN (ind)*: Godaften.

(361) *PETER*: Godaften, Mikkel, og velkommen til vort Møde¹⁴⁸.

(362) *BORGEN*: Jeg kommer ikke til jert¹⁴⁹ Møde. Jeg kommer for at tale med dig.

(363) *PETER*: Det er du ogsaa velkommen til. Værsgod og kom ind! Vor lille Forsamling er lige straks færdig. Er du i Kane, Mikkel?

(364) *BORGEN*: Ja, Anders er ved Bæsterne¹⁵⁰.

(365) *PETER*: Anders, hør, Anders, der er Plads paa Loen, sæt lige Hestene derind, du, og kom selv ind i Varmen! — Værsgod, Mikkel, tag dit Overstykke¹⁵¹ af, værsgod, sid ned!

(366) *BORGEN*: Godaften.

(367) *DE ANDRE*: Godaften, Mikkel, Godaften.

(368) *PETER*: Vi skal bare have en lille Bekendelse¹⁵² af Mette Marie paa Sikasten¹⁵³. Værsgod, Mette Marie, saa har vi samlet os¹⁵⁴ igen.

(369) *METTE MARIE*: Jeg vil altsaa bare sige, at jeg vil ønske, at enhver af jer maa faa det med Herren, ligesom jeg har det; for det er godt. Men det var det ikke, saalænge jeg endnu gik i mine Synder, for da var jeg det elendigste Menneske, fordi at jeg altsaa var saadan trykket og knuget af min Synd. Men da blev jeg omvendt to Dage før Mikkelsdag¹⁵⁵ det Aar, Pastor Zachariasen fra Thu var her for at tale. Og det var det Ord i vor Bibelbog¹⁵⁶: »Stille for den Herre Herre; thi Herrens Dag er nær;

¹⁴⁴ *Esaias 56*: Bibelsk reference til GT: Esajas Bog 56,6.

¹⁴⁵ *Jammerdalen*: Udtrykket bruges primært i religiøs henseende om jorden, eller livet i denne verden, som hjemsted for elendighed, lidelser osv., i modsætning til den himmelske salighed.

¹⁴⁶ *Aasyn*: Bruges her synonymt med ”ansigt”. Ordet bruges hyppigt i Bibelen i udtryk som fx ”vandre for Guds åsyn”.

¹⁴⁷ *Titusinder Beseglede*: Bibelsk reference til NT: Johannes’ Åbenbaring 7,1-9.

¹⁴⁸ *Møde*: Indre Mission holdt møder både i missionshusene og i private hjem. Her kommer borgen altså midt i et missionsmøde i hjemmet.

¹⁴⁹ *jert*: Gammel form af jeres. [DDO]

¹⁵⁰ *Bæsterne*: Dyrene.

¹⁵¹ *Overstykke*: Overtøj, overfrakke.

¹⁵² *Bekendelse*: Om det på et missionsmøde at fortælle om sine personlige religiøse oplevelser.

¹⁵³ *paa Sikasten*: Sikasten betyder mod slutningen eller til sidst.

¹⁵⁴ *samlet os*: Samlet vores opmærksomhed, vore tanker.

¹⁵⁵ *Mikkelsdag*: Kommer af det middelalderlatinske ”dies sancti Michaelis archangeli” (ærkeenglen, Michaels dag), som i den katolske kirke var officiel festdag (d. 29 september) frem til 1770. På landet brugtes betegnelsen ofte om dagen for høstgildet, om betalingstermin, samt skifte- eller flyttedag. [DSD]

¹⁵⁶ *Og det var det Ord i vor Bibelbog*: Bibelsk reference til GT: Zefanias Bog 1,7: ”Stille for den Herre, Herre! Thi Herrens Dag er nær; thi Herren har beredt en Offerslagtning, han har helliget sine indbudte.”

thi Herren har beredt en Offerslagtning, han har helliget sine indbudne.« Og nu er jeg det lykkeligste Menneske paa Jorden og lover og takker Herren. Og det var altsaa det, jeg vilde sige.

(370) *PETER*: Det var en god Bekendelse. Hvor var det dog lifligt, om mange Sjæle kunde komme til at aflægge den. Skal vi synge Nr. 13¹⁵⁷?

Synder, stop ej mer dit Øre,
luk det op for Lammets Røst!
hør, den råber fuld af Nåde:
Kom til Hvilen ved mit Bryst.
O, vend om!
skynd dig! kom!
grib Guds Frelse, frygt Guds Dom!¹⁵⁸

O, forhærd dig ikke længer,
nej, træd Satan fast imod.
Der er Plads for hver en Synder,
Rum endnu ved Korsets Fod.
Ja, vend om,
Synder, kom,
grib Guds Frelse, frygt Guds Dom!

Verdens Fryd er Skam og Tomhed,
Verdens Liv et øde Nu.¹⁵⁹
dens Begyndelse er Jammer
og dens Ende Helveds Gru.
Vend, vend om,
kom dog, kom,
grib Guds Frelse, frygt Guds Dom!

Jesu Fryd er hellig Lykke,
Jesu Liv er Salighed,
hans Begyndelse er Naade
og hans Ende evig Fred.
Tænk dog, om
alle kom,
saa kun Frelse blev Guds Dom!

¹⁵⁷ *Nr. 13*: Denne salme, der bærer præg af både Brorson og Indre Mission, er efter alt at dømme en pastiche forfattet af Kaj Munk selv.

¹⁵⁸ *Salmen*: Salmens omkvæd, de sidste tre verselinjer, afviger fra det håndskrevne manuskript, hvor der i stedet er fire verselinjer, nemlig: ”Derfor Synder! Skynd dig, kom!/ Vend fra Satans Veje om./ Se, i Dag er Herrens Frelse,/ og i morgen er hans Dom!”

¹⁵⁹ *øde*: I det håndskrevne manuskript står der ”stormfuldt”.

Ja, saa Godnat, Brødre og Søstre. Saa mødes vi igen, om Gud vil, i Dag 8 Dage i Fattiggaarden¹⁶⁰ i Jesu Navn. — Goddag igen, Anders, og velkommen; værsgod og sid ned.

Kirstine, du kommer vel med en Taar Kaffe?

(371) *KIRSTINE*: Vil I bie¹⁶¹ saa længe?

(372) *BORGEN*: Lad gaa med det.

(373) *PETER*: Det er jo bidendes¹⁶² koldt, det blæser.

(374) *KIRSTINE*: Saa skal den være her straks.

(375) *PETER*: Vil du ikke stoppe Piben, Mikkell?

(376) *BORGEN*: Lad ogsaa gaa med det.

(377) *PETER*: Og Anders?

(378) *ANDERS*: Tak, den ryger.

(379) *BORGEN*: Flæsket stiger, Peter.

(380) *PETER*: Ja, men Æggene faldt i Gaar, Mikkell.

(381) *BORGEN*: Gjorde de? Har du mange Høns, Peter?

(382) *PETER*: Aah ja; lige saa mange, som du har Svin, tænker jeg.

(383) *BORGEN*: Ja, du ved, hvad vi kommer for, Peter.

(384) *PETER*: Det er ellers lige knebent nok, jeg kan tænke det.

(385) *BORGEN*: Saa? Hvor har du Anne henne? Jeg saa jo, hun var her ved Mødet.

(386) *PETER*: Hun hjælper nok sin Mor med Kaffen i Køkkenet.

(387) *BORGEN*: Hun kommer vel ind?

(388) *PETER*: Det tænker jeg ikke.

(389) *BORGEN*: Saa? Og hvorfor ikke?

(390) *PETER*: Aah, jeg har sagt til hende, Mikkell, at hun maa visst hellere lade være. Jeg tænker, det gør det lidt lettere for hende at gaa Herrens Vej, naar hun ikke ser Anders for tit.

(391) *ANDERS*: Der hører du, Far.

(392) *BORGEN*: Det er mærkeligt, Peter, saa vi to er enige.

(393) *PETER*: Hehe, det plejer vi ellers ikke at være.

(394) *BORGEN*: For jeg har ogsaa hele Tiden vidst, at det var Vorherres Vej, at de to ikke skulde have hinanden.

(395) *PETER*: Ja, det er nu ikke saa mærkeligt.

(396) *BORGEN*: Ikke?

(397) *PETER*: For du er Mikkell Borgen, og jeg er Peter Skrædder¹⁶³.

(398) *BORGEN*: Hm.

¹⁶⁰ *Fattiggaarden*: En fattiggård var en kommunal arbejdsanstalt, hvor fattige mod en arbejdsydelse kunne få mad og bolig. Gårdene oprettedes fra midten af 1800-tallet og fik størst udbredelse i slutningen af århundredet. De sidste fattiggårde lukkedes med Socialreformen af 1933. [DSD]

¹⁶¹ *bie*: Ældre ord eller dialektalt for "at vente".

¹⁶² *bidendes*: Dialektalt for "bidende", om kulde, der giver en fysisk smerte.

¹⁶³ *Peter Skrædder*: Underforstået, at skrædderens datter ikke er fin og velhavende nok til at gifte sig med den rige gårdmandssøn fra Borgensgaard.

- (399) *PETER*: Der ser du.
- (400) *BORGEN*: Den Forskel har dog visst ikke videre med Guds Vej at gøre.
- (401) *PETER*: Det har den ikke. Men det er jo venteligt, at jeg har nærmere til at indse det end du. — Der har vi nok Kaffen, Mikkel.
- (402) *KIRSTINE*: Værsgod og sid til Bordet¹⁶⁴.
- (403) *BORGEN*: Kommer Anne ikke ind, sidder jeg ikke til Bordet.
- (404) *PETER*: Lad Anne da komme ind, Kirstine.
- (405) *KIRSTINE*: Hun kan jo lige hilse. — Anne, kom ind og hils.
- (406) *ANNE (ind)*: Ja.
- (407) *BORGEN*: Godaften, Anne.
- (408) *ANNE*: Godaften.
- (409) *ANDERS*: Godaften, Anne.
- (410) *ANNE*: Godaften, Anders.
- (411) *PETER*: Saa maa du visst hellere gaa ud igen, lille Anne.
- (412) *BORGEN*: Lad hende kun blive.
- (413) *KIRSTINE*: Gaa ud og læg under Kedlen og hold den i Kog.
- (414) *ANNE*: Ja.
- (415) *BORGEN*: Hm. Anders, du kan jo drikke din Kaffe i Køkkenet.
- (416) *ANDERS*: Ja. Ja, det kan jeg godt — hvis — ja, hvis da I synes om det, Kirstine og Peter.
- (417) *BORGEN*: Du kunde gøre det alligevel.
- (418) *KIRSTINE*: Lad saa os tre drikke Kaffe derude. Naar *du* skal raade¹⁶⁵ her og¹⁶⁶. (*Ud med Anders.*)
- (419) *PETER*: Det lader til, du har skiftet Mening om Herrens Vej, Mikkel.
- (420) *BORGEN*: Jeg vil sige dig aabent og ærligt, Peter, hvordan det gik til. Det er ikke to Timer siden, det skete. Det begyndte med Hidsighed; jeg blev saa vred som en Tysker, da Anders kom hjem og fortalte, hvordan du havde behandlet ham, lige saa rystende vred, som jeg blev, da jeg hørte, han var cyklet herhen. Men nu har jeg siddet i Kanen og overvejet det hele og prøvet at se Sagen fra din Side og. Og nu kan jeg nok forstaa, at du ogsaa ofrer noget ved dette her. Men lad os saa gøre det, Peter. Vore Meningsforskelle, dine og mine, det skal ikke gaa ud over vore Børn. Vi skal jo netop som kristne Mennesker ofre af vort eget for at kunne glæde andre.
- (421) *PETER*: Ofre af vort eget — ja, Mikkel, det skal vi. Og det er det, jeg gør ved at sige Nej. For ofre maaske min Datters Sjæl, se, det har jeg ingen Ret til.
- (422) *BORGEN*: Hvad mener du med at ofre Annes Sjæl?

¹⁶⁴ *sid til bordet*: Dialektalt for ”sæt dig ved bordet”.

¹⁶⁵ *raade*: Bestemme.

¹⁶⁶ *her og*: Dialektalt for ”også her”.

- (423) *PETER*: Var I Fritænkere¹⁶⁷ eller Hedninger, Mikkell, saa sagde jeg lettere Ja; for tvinge Anne bort fra Herrens Stier, det bliver nok ikke saa nemt; men lokke og forblinde et Menneske det er vel ligesom lettere.
- (424) *BORGEN*: Hvem er det, der vil lokke og forblinde?
- (425) *PETER*: Bød I hende Spil og Dans og Musik til Erstatning for Herren, saa vidste hun, det var Satans Værk, og var paa Vagt; men nu byder I hende det og lader hende dog beholde Vorherre, som I kalder det, det kan forvirre en lille, god og — ja, Mikkell, man skulde vel ikke sige det om sit eget Barn, men hvis jeg ikke vidste det fra Skriften¹⁶⁸, at alle Mennesker have syndet¹⁶⁹ og dem fattes¹⁷⁰ Ære for Gud, og det med Arvesynden¹⁷¹ ogsaa, ja, saa vilde jeg tro, at lille Anne var ren som en Guds Engel; men det er naturligvis Hovmods Synd for sit eget Barn.
- (426) *BORGEN*: Det ved jeg ikke, om det er.
- (427) *PETER*: Jeg syntes, hun var saa — fin, straks hun blev født, Mikkell, og mere er hun blevet med Tiden. Aldrig havde vi to her fortjent at faa saadan en Skat betroet af Herren. Kirstine da ikke. Men heller ikke jeg. Kan du saa ikke nok forstaa, at en, man holder saa meget af, vil man da ikke udsætte for — — ja, det kan vel ikke nytte, vi snakker, Mikkell; for du kan jo ikke forstaa mig.
- (428) *BORGEN*: Og du kan ikke forstaa mig.
- (429) *PETER*: Jo, jo, det kan jeg rigtignok; for jeg har jo selv været som du engang.
- (430) *BORGEN*: Men det var for lidt for dig. Saa købte du en Kanon og begyndte for dig selv¹⁷².
- (431) *PETER*: Ja, Mikkell, du har Ret: det var for lidt for mig.
- (432) *BORGEN*: Du har ogsaa Ret: jeg forstaaer jer ikke — jo længere jeg lever, des mindre forstaaer jeg. Dette Sogn — dette Sogn, hvor Grundtvigs Lys har flammert mer end en Menneskealder — og dog flyr¹⁷³ I nu til Missionens Mørke. Nej, Peter, frygt ikke, jeg skal ikke sige noget ondt om Missionen — selv om — selv om — nej, det skal jeg ikke.
- (433) *PETER*: Synes du ikke, Mette Maries ydmyge Vidnesbyrd før var kønt og opløftende for Sjælen?
- (434) *BORGEN*: Jeg kan ikke med Folk, der kører frem og tilbage med Gud i Munden som med en Skraa. Naa, men — lad det være! I er vel lige saa gode Kristne som

¹⁶⁷ *Fritænkere*: Kommer af det engelske udtryk "free-thinker" fra slutningen af 1600-tallet og er en filosofisk betegnelse for en person, som i sin tankegang ikke er bundet til det vedtagne, men som tænker mere fordomsfrit eller forudsætningsløst. Her betegner begrebet en person, som benægter religionens sandhed, en gudsfornægter eller ateist. [DSD].

¹⁶⁸ *Skriften*: Bibelsk reference til NT: Paulus' brev til Romerne 3,23.

¹⁶⁹ *have syndet*: Citat fra ældre bibeloversættelse (1907) med flertalsformen "have" i stedet for "har".

¹⁷⁰ *fattes*: Mangler.

¹⁷¹ *Arvesynden*: Kristen betegnelse med rod i Adams syndefald, GT: 1. Mosebog, for det synspunkt, at mennesket fødes syndigt og viljemæssigt er bundet til det onde. [DSD]

¹⁷² *Saa købte du en Kanon og begyndte for dig selv*: Spøgefuldt udtryk eller talemåde fra 1920'erne, som betegner en person, der på egen hånd vil udføre et foretagende, der langt overstiger hans kræfter eller evner, et foretagende som ellers kræver vidtløftig, organiseret drift.

¹⁷³ *flyr*: Flygter

vi, lige saa gode — skønt — men lad gaa, lad gaa da, lad mig respektere jer, men fordrage jer, nej, det kan jeg sgu ikke.

(435) *PETER*: Hvad er det saa ved os, du ikke kan fordrage, kære Mikkel?

(436) *BORGEN*: Alt. Alt. Forskellige Retninger kalder vi Mission og Grundtvigianisme, nej, det er to forskellige Religioner. For os er Gud Fader og Skaber; I gør Gud til Formand for et Parti. I kvæler mig, bespøtter min Gud, Lysets og Livets og Mangfoldighedens Gud, med jeres Mørkemandsansigter og Dødslængsel og Omvendelsespjat.

(437) *PETER*: Det er helt forkert altsammen, kære Mikkel, det viser bare altsammen, hvor lidt du forstaar af det. Vi gør ikke Gud til Formand for et Parti, nej, for han er det; vi sætter ikke Skel. Skellet er der jo, Skellet mellem godt og ondt, sandt og Løgn, Tro og Vantro; og vi er oplyst af Aanden, saa vi kan se det.

(438) *BORGEN*: Sludder. Menneskers Guds frygt er ikke noget ydre; den, der ser ud til det mindste, kan være af det meste. Hvordan vover I, Stympere¹⁷⁴ som I selv siger I er, at dømme, naar Kristi eget Bud ...

(439) *PETER*: Det har jeg hørt saa tit, Mikkel; men lad os nu være fornuftige! Forskellen mellem Gud og Satan det er den største Forskel, der er i Verden, det er vi enige om. Skulde saa den Forskel, der er paa deres Disciple, være saa umulig at faa Øje paa? Nej, Mikkel, nu er du for langt ude. Mørkemænd! hm! vi, der er oplyst af Aanden! vi er Mørkemænd, vi er de sure hellige, og du har den glade Kristendom. Jo, men ved du, hvad jeg sommetider har tænkt paa? i de senere Aar, naar man møder dig, saa ser du tit saa trist og træt ud, Mikkel — men naar jeg sidder her ved Borde og syer mine Buxer og Bluser, saa sidder jeg og synger af mit fulde Bryst vore søde Salmer og aandelige Sange og føler mig saa let og fri, fordi Jesus har taget alle mine Synder, og sank jeg død om der paa Bordet, saa gik jeg frelst og salig hjem til ham i samme Stund.

(440) *BORGEN*: Men de andre? alle andre? ha, om jeg begriber, man kan have en eneste lykkelig Time, naar man gaar og tror, at Venner og Slægtninge, Naboer og Landsmænd, ja, hele Verden, paa nær En selv, ryger til evig Pinsel i Helvede, saa saare¹⁷⁵ de dør! Og det tror I dog?

(441) *PETER*: Vi ved jo aldrig, hvad der sker med Mennesker i Dødsøjeblikket, om de ikke faar en Naadesstund fra Herren at omvende sig i.

(442) *BORGEN*: Oh, saadan salverer¹⁷⁶ I jer. I tror, de fleste Mennesker omvender sig i Dødsøjeblikket?

¹⁷⁴ *Stympere*: En ussel og sølle person.

¹⁷⁵ *saa saare*: Så snart, lige så hurtigt, meget hurtigt.

¹⁷⁶ *salverer*: Kommer af det latinske "salvare" (frelse) og bruges næsten udelukkende reflektivt - dels i betydningen at bringe sig i sikkerhed, at redde sig. Bruges, i mindre grad, om at klare sig ud af en knibe, at komme over en vanskelighed eller at hytte sit eget skind.

- (443) *PETER*: Nej, nej, nej, Mikkel, nej, vi tror, at de allerallerfleste Mennesker kommer i Helvede. Der maa jo være Alvor i det, siden Gud maatte ofre sin egen Søn. Og du ved jo ogsaa selv, hvad der staar i Mattæus syv, tretten¹⁷⁷.
- (444) *BORGEN*: Saamænd ved jeg ej.
- (445) *PETER*: Den Port er vid, og den Vej er bred, som fører til Fordærvelsen, og de ere mange, som gaa ind igennem den; men den Port er snæver, og den Vej er trang, som fører til Livet, og de ere faa, som finde den.
- (446) *BORGEN*: Peter, hvordan kan I tro det, som I tror det?
- (447) *PETER*: Fordi vi elsker vor Frelser, Mikkel. Vi elsker ham saadan, at vor Kritik, hvis vi har nogen, den falder væk af sig selv, og vor Forstand staar stille, og vi synes om *alt*, hvad han siger og gør — og det er den store Kærlighed. Ja, det *kan* være en Rædsel at skulle tro ham, Mikkel, men det var dog en større Rædsel ikke at kunne tro ham. Og vi tror ham.
- (448) *BORGEN*: Derfor behøver man ikke i Bogstavens Trællefrygt¹⁷⁸
- (449) *PETER*: Jo, Mikkel, vi kan have lykkelige Timer, om nogen kan. Vort Liv er jo een stor Glæde, den, vi har i Vente engang. Vi behøver ikke at ty til Kortspil og Drik og Dans og den Slags Fattigdomme for at være glade. At du vil bebrejde os vor Døds længsel, Mikkel! Vil bebrejde os, at vi elsker vor Frelser saadan, at vi næsten hver Time paa Dagen længes efter ham og efter at komme bort fra al Jordens Synd og være sammen med ham i Himlen!
- (450) *BORGEN*: Ja, det ved Gud jeg vil. Det er ved Gud i alle de Riger og Lande en fattig Frelser at have, en, der troner et Sted langt borte, og som man maa nøjes med at gaa og længes efter. Min Frelser ham har jeg hos mig omtrent hver Time paa Dagen, som du siger. Han er aldrig skilt fra mig, undtagen naar jeg selv fjerner mig, i Synd — med daarlig Samvittighed. Han forædler min Sorg, han uddyber min Glæde, han vil gøre mig Livet til evig Lykke og Døden til en kortvarig Løgn.
- (451) *PETER*: Ja, Ordene, Mikkel, Ordene dem har *du*, men det er jo ikke nok. — Men vi skal visst have en Dryp mer i vore Fingerbøller¹⁷⁹?
- (452) *BORGEN*: Jeg skal ikke have mer Kaffe.
- (453) *PETER*: Jo, du skal. Visstsaa! Kirstine! Kirstine! Jamen hører hun da ikke? Kirstine!
- (454) *BORGEN*: Hahaha!

¹⁷⁷ *Matthæus syv tretten*: ”Gå ind ad den snævre port; for vid er den port, og bred er den vej, der fører til fortabelsen, og der er mange, der går ind ad den. Hvor snæver er ikke den port, og hvor trang er ikke den vej, der fører til livet, og der er få, som finder den!”, NT: Mattæusevangeliet 7,13-14.

¹⁷⁸ *Bogstavens Trællefrygt*: I slaveagtig frygt underkaste sig en bogstavelig opfattelse af, hvad der står i *Bibelen*.

¹⁷⁹ *Fingerbøller*: Udtrykket bruges i spøgefuldhed om, hvad der er på størrelse med et fingerbøl, især om en meget ringe mængde af en væske. At udtrykket her er lagt i munden på en skrædder vidner om Munks humoristiske sans.

- (455) *PETER*: Hvad ler du ad, Mikkel? Aah, jamen saa kan jeg jo hente den selv. — Naa, lille Anne, er det dig, der kommer? Det var Jomfru Blaa¹⁸⁰, min Pige. Kan du tage os hende?
- (456) *BORGEN*: Du har giftet dig med en General, Peter, hvad? endda en klog General. Er det derfor, I har levet lidt paa Krigsfod før i Tiden?
- (457) *PETER*: Skænk i til Mikkel først, min Pige.
- (458) *BORGEN*: Synes du, jeg skal have mer, Anne?
- (459) *ANNE*: Ja.
- (460) *BORGEN*: Saa kun en halv. Er din Mor da ikke i Køkkenet?
- (461) *ANNE*: Jo. Men — Anders er der ogsaa.
- (462) *BORGEN*: Skænk til, skænk til! om saa det skal løbe over i Underkoppen.
- (463) *PETER*: Hvad bestiller I derude?
- (464) *ANNE*: Mor læser højt af »Lammets Sang«¹⁸¹.
- (465) *PETER*: Hør godt efter, min Pige, hør godt efter. Kanden kan du stille der, hvis vi vil have mer. (*Anne ud.*) Se, Mikkel, du kan jo nok tænke dig, hvad Indtryk det gjorde paa mig, da jeg hørte om Anders og Anne. Jeg er en fattig Mand, meget fattig; om det saa er Telefonen der, som jeg haardt nok kan have Brug for som Skrædder, saa har jeg maattet sige den af fra Kvartalets Udløb. Nu kunde det med et se ud til, at jeg skulde blive Svigerfar til Borgensgaard. Og jeg tænkte længer: sæt nu gennem mig og min Datter, sæt nu den Naade skulde times¹⁸² os fra Herren, at gennem os uværdige skulde Borgensgaard vindes for Guds Rige? Ja, saadan tænkte jeg, Mikkel, og det svimled for mig. Indtil jeg forstod, at det var Hovmods Synd¹⁸³, det var den gamle Adam¹⁸⁴ i mig, der rejste sig, med sit Begær efter Magt og Herlighed, og Guds Aand maatte minde mig om, at Herrens Vilje gaar ikke gennem ydre Ting og Giftermaal og alt saadan noget, som vi kan lave Mønstret til.
- (466) *BORGEN*: Hm. St! St! St!
- (467) *PETER*: Ja, Mikkel, det var haardt at slippe alt det. Det var et Offer, det maa du tro. Men saa forstaar du ogsaa nok, at nu er der ikke noget at gøre. Det eneste er da, om Herren virkelig skulde høre min Bøn.
- (468) *BORGEN*: Din Bøn?

¹⁸⁰ *Jomfru Blaa*: Kaffejomfru - navn for en lille kaffekande der oprindeligt var af ler, men her blandes udtrykket med en meget udbredt nyere model af blåemaljeret metal, i folkemunde kendt som madam blå.

¹⁸¹ *Lammets Sang*: Lammets sang i NT: Johannes' Åbenbaring 15,3-4: "Store og underfulde er dine gerninger, du Herre, Gud, Almægtige, retfærdige og sande er dine veje, du folkenes konge. Hvem må ikke frygte dig, Herre, og ære dit navn? For du alene er hellig, alle folkeslag skal komme og tilbede dig, for dine retfærdige domme er blevet åbenbare."

¹⁸² *times*: "Hænde" eller "vederfares en".

¹⁸³ *Hovmods Synd*: Reference bl.a. til GT: Ordsprogenes Bog 21,4 og Siraks Bog 10,13 i *De Apokryfe Skrifter*.

¹⁸⁴ *den gamle Adam*: Bibelsk reference til arvesynden bl.a. kaldet "det gamle menneske" i NT: Paulus' brev til Romerne 6,6 og Paulus' brev til Efeserne 4,22.

- (469) *PETER*: Ja, Mikkel, fra den Dag af jeg forlod dig og dine og blev omvendt, er der ikke gaaet en Aften, uden jeg har bedt for dig. Der ser du, det er Alvor for os. For, Mikkel, du beder vel ikke for mig?
- (470) *BORGEN*: Det gør jeg ganske visst ikke, men ...
- (471) *PETER*: Saa bare een Ting til. Naar jeg er sammen med de andre Guds Børn rundt omkring fra, og vi hilser hverandre med helligt Kys¹⁸⁵ efter Skriften og synger vore Salmer og beder vore Bønner og drikker Kaffe under aandelig Samtale, saa er jeg saa lykkelig og taknemmelig. Naar du, Mikkel, er til jere Forsamlinger, føler du dig saa ogsaa hjemme og synes, alt er dog saa dejligt og godt?
- (472) *BORGEN*: Ja. Ja, jeg gør.
- (473) *PETER*: Gør du nu ogsaa det, kære Mikkel?
- (474) *BORGEN*: Hvor skal du hen med det Spørgsmaal?
- (475) *PETER*: For hvis du var saa tilfreds, Mikkel, hvorfor ventede du dig saa en — Reformator, som de siger, af Johannes? Saa var der jo ingenting at reformere. Vel?
- (476) *BORGEN*: Saa meget er rigtigt: jeg har engang haabet og troet, at Johannes var Manden med Rommen. Det fragaar jeg ikke. Den kraftige — den mægtige Te-punch, den Gamle bryggede os, den er ligesom rakt til for mange. Han begyndte selv i sin Alderdom at fortynde den, for at den skulde slaa til; værre er det blevet med Tiden; og nu kan det ske mig ved vore Stævner, naar vi rejser os og klinker og drikker og siger Ah, at det smager mig som lunkent Vand, og jeg skæver over til de andre, om vi staar og skjuler noget for os selv og for hinanden: Rom? mere Rom! kommer der ikke en med Rom? længes vi ikke alle efter Manden med Rommen? — Nu, dertil er intet at sige. Har vi toppet, maa vi dale¹⁸⁶. Evig Stilstand er Død¹⁸⁷.
- (477) *PETER*: Og saa skal opspædet¹⁸⁸ Grundtvigianisme hjælpe? — Aah, Mikkel, kom over til os!
- (478) *BORGEN*: Det sker aldrig.
- (479) *PETER*: Sig det ikke! husk, vi lever i Undernes Land.
- (480) *BORGEN*: Undernes Land?
- (481) *PETER*: Underne i Menneskehjerterne. Herren er Undernes Gud¹⁸⁹.
- (482) *BORGEN*: Haa! den Slags!
- (483) *PETER*: Han er mægtig til alle Ting — ogsaa til at tage dig ud af Vantro og Vildfarelse.
- (484) *BORGEN*: Vantro og Vildfarelse?
- (485) *PETER*: Ja, Mikkel, den Vantro og Vildfarelse, hvori du har levet dit Liv.
- (486) *BORGEN*: Jasaa. Vantro og Vildfarelse.

¹⁸⁵ hilser hverandre med helligt Kys: Paulus' brev til Romerne 16,16.

¹⁸⁶ har vi toppet, maa vi dale: Salme af N.F.S. Grundtvig (1843-45): "Har vi toppet maa vi dale, / Det er Loven under Sol, / ..."

¹⁸⁷ Evig Stilstand er Død: Citat fra H.V. Kaalunds "Jeg elsker den brogede Verden" (1877).

¹⁸⁸ Opspædet: Ud vandet, fortyndet.

¹⁸⁹ Herren er Undernes Gud: Sammenfatning af mange udsagn i GT om de undere, Gud gør f.eks. i 5. Mosebog, 1.30 og Salmernes bog 86,15.

- (487) *PETER*: Du skal ikke drikke lunkent Vand længere, kære Mikkel. Herren selv byder dig Ordets uforfalskede Mælk¹⁹⁰.
- (488) *BORGEN*: Mælk?
- (489) *PETER*: Mikkel!
- (490) *BORGEN*: Vantro og Vildfarelse — saa? Saa jeg har levet i — mageløst — stortartet! Da jeg overtog Gaarden, da var der ikke et Gran, ikke eet Gran levende Kristendom i Sognet, jeg begyndte, ene, ingen var med mig, end ikke min Kone, ingen undtagen Gud; gamle Schöpfe, Rationalist som han var, tordnede trofast imod mig Søndag efter Søndag, og Værket skred, Samlingshuset rejste sig, Skolen rejste sig, Ungdomsskolen kom til, Sangen gik sejrende ud over Sognet, ind i Hjemmene, ind i Hjerterne, Folk flokkedes til Møderne, og alt det, alt det, jeg i snart 50 Aar har bygget op og faaet Guds Velsignelse til, det skyldes altsaa Vildfarelse og Vantro.
- (491) *PETER*: Hja, skal vi regne efter ydre Resultater, saa er der Missionssogne, der i de sidste 20 Aar ...
- (492) *BORGEN*: Og jeg selv — naar min By af Sjæl over Stjer — min Sjæl af By over Stjernerne for¹⁹¹ — og min Daab, hvor Gudsfingrene granne¹⁹² slog Kors for min Pande, og min Lykke ved at vide, hvordan jeg der mig selv uafvidende var lagt i Guds Faderfavn, og min Altergang, hvor jeg mærkede Gudsordet selv, Kristus lyslevende, der kom og bar mine Synder bort, og jeg gik hjem i Solskin og følte mig sprængende lykkelig og syngende fri, og de Tusinde Gange, hvor et Fadervor har givet mig ny Varme, nyt Lys, nyt Liv, naar jeg følte mig ensom eller raadvild — eller falden, og Ordet, Ordet, naar jeg hørte det, og Ordet i min Mund, det er alt-sammen, har altsammen været, er altsammen nu Vantro og Forvildelse og Forvildelse og Vantro. — Den Gamle selv¹⁹³, Grundtvig selv, hans Liv var vel saa ogsaa Vantro og Forvildelse?
- (493) *PETER*: Jeg har aldrig læst noget af ham, Mikkel, og kender egentlig saa lidt til ham.
- (494) *BORGEN*: Du skal ikke luske uden om. Han staar vel ikke til at redde?
- (495) *PETER*: Vi Mennesker skal jo ikke dømmе, Mikkel.
- (496) *BORGEN*: Hoho, det er nok ikke saa nemt endda at kende Forskel paa Guds og Satans Disciple. Eller er du bange og tør ikke svare mig?
- (497) *PETER*: Guds Børn kender ikke til Frygt, Mikkel. For os kan ingenting fortrædige¹⁹⁴. Ja, se, Grundtvig — du ved jo selv, Mikkel, at han var den Mand, der hele

¹⁹⁰ *Ordets uforfalskede Mælk*: Reference til følgende bibelske passage: ”Derfor skal I aflægge al ondskab og al svig og hykleri og misundelse og enhver bagtalelse og som nyfødte børn hige efter ordets rene mælk, for at I ved den kan vokse op til frelse, så sandt I har smagt, at Herren er god”, NT: Peters første brev 2,1-4.

¹⁹¹ *min Sjæl af By over Stjernerne for*: Lettere forfejlet citat fra N.F.S. Grundtvigs salme ”Hyggelig, rolig” (1836), hvor det i sjette strofe lyder: ”når under sang med dit vingede ord sjælen af by over stjernerne for?”

¹⁹² *Gudsfingrene granne*: Formuleringen er hentet fra N.F.S. Grundtvigs salme ”Sov sødt, barnlille” (1844). Ordet ”granne” bruges om udseende: smuk, pæn, men også statelig og prægtig.

¹⁹³ *Den Gamle*: Grundtvig.

¹⁹⁴ *fortrædige*: Gøre fortræd.

- sit Liv led af Tvivl og Kamp, saa Vissheden og Freden med Gud, det har han jo altsaa ikke kendt.
- (498) *BORGEN*: Saa er det jo oplagt.
- (499) *PETER*: Og hans Efterfølgere er jo ikke troende og omvendte Mennesker, saa for mig at skønne ...
- (500) *BORGEN*: For dig at skønne.
- (501) *PETER*: Ja, saa er Grundtvig jo gaaet fortabt, Mikkel.
- (502) *BORGEN*: For Peter Skrædder at skønne er Nicolai Frederik Severin Grundtvig i Helvede! — Anders! Anders!
- (503) *ANDERS (ind)*: Ja, Far.
- (504) *BORGEN*: Denne Pige — hvad hedder hun? — Anne, ja, hun skal blive din, den Onde lyne mig skal hun saa, om jeg saa selv skal trække hende ud af Tugthuset¹⁹⁵ her ...
- (505) *ANDERS*: Jamen, Far ...
- (506) *KIRSTINE*: Du glemmer, Mikkel Borgen, du skal staa til Regnskab for hvert utilbørligt Ord.
- (507) *BORGEN*: Men i Aften er der ingenting at stille op. Spænd for!
- (508) *ANDERS*: Jamen, Far ...
- (509) *BORGEN*: Spænd for! — Og saa siger jeg Godnat, Peter Skrædder ...
- (510) *PETER*: Mikkel! Mikkel! du er ikke bøjet nok endnu. Dine Hovmodsplaner med Johannes har Herren maattet forstyrre. Tving ham nu ikke til ogsaa ...
- (511) *BORGEN*: Om Johannes vil jeg ikke høre et Kvab¹⁹⁶ af din Mund.
- (512) *PETER*: Ikke mig, men Herren skal du høre, Mikkel. Du skal prøves mere endnu. Aah, jeg vil bede for dig, at Herren ikke skal opgive dig, men bøje dig helt ned i Støvet — hvad er det? — Hallo, hallo — ja, det er — ja — nej, ikke endnu — ja, de er lige ved at tage af Sted — hvad? — nej, se da — saa? — ja, jeg skal nok sige det — ja, god Bedring! — Godnat.
- (513) *BORGEN*: Hvad er det? Hvad siger du God Bedring til?
- (514) *PETER*: Underligt, forunderligt, Mikkel! Ja, sandelig, sandelig, vi lever i Undernes Land.
- (515) *BORGEN*: Hvad er det?
- (516) *PETER*: Just som jeg siger, at du skal prøves mere, ringer Mikkel, din Søn, at Inger er blevet saa heftig syg.
- (517) *BORGEN*: Er Inger? Jamen det er vel bare...
- (518) *PETER*: Nej, det er visst noget særligt, saa vidt jeg forstod.
- (519) *BORGEN*: Saa? saa maa vi skynde os.
- (520) *PETER*: Nu vil jeg da rigtig saa hjertensinderlig ønske for dig, kære Mikkel, at Herren maa naa dit Hjerte denne Gang, hvor haardt han saa end skal slaa til.
- (521) *BORGEN*: Hvad er det, du siger, Menneske? Jeg tror, Gud hjælpe mig, du staar og ønsker, min Svigerdatter maa dø.

¹⁹⁵ *Tugthuset*: Straffeanstalten, opdragelsesanstalten, fængslet.

¹⁹⁶ *Kvab*: Ordet betyder ”muk” eller ”brok”, jf. ”kvæk”.

- (522) *PETER*: Sjælens Frelse gaar forud for alt. Kan det ikke naas paa anden Maade, ja, saa, kære Mikkel, ønsker jeg det i Jesu Navn.
- (523) *BORGEN*: Saa det gør du? saa det gør du?
- (524) *ANNE*: Herre Jesus, hjælp, Herre Jesus!
- (525) *BORGEN*: Ved du, hvad Svar der gives paa det?
- (526) *KIRSTINE*: Mikkel Borgen, tag dig i Agt!
- (527) *ANNE* Anders, Anders, han slaar min Far ihjel.
- (528) *PETER*: Rør mig ikke, Mikkel!
- (529) *ANDERS (udefra)*: Styr dig, Far!
- (530) *BORGEN*: Et eneste. *Det!*
- (531) *ANNE*: Nej, nej.
- (532) *PETER*: Jeg har Vidner paa dig, Mikkel Borgen. Fordi du er den store Mikkel, maa en anden en vel ogsaa være til.
- (533) *BORGEN*: Rejs ad Helvede til!
- (534) *PETER*: Nej, jeg vil ikke gaa dig i Vejen. — Vi mødes i Retten, din — Proprietærbølle.
- (535) *BORGEN*: St! St! Hyp!

III

BORGENSGAARD

- (536) *BORGEN* (*ind, stivfrossen, tilsneet, Istapper under Næsen, i Øjenbryn, ved Øren*):
Amtslægens Bil, Mikkell? hvad? er det ikke Jordemoderen?
- (537) *MIKKEL*: De er her begge to.
- (538) *BORGEN*: Er det noget med Barnet?
- (539) *MIKKEL*: Det ligger galt.
- (540) *BORGEN*: Det gjorde Johannes ogsaa. Og han er den mest velskabte af jer.
- (541) *MIKKEL*: Kan min Hustrus Liv reddes, maa vi være glade, siger Doktoren.
- (542) *BORGEN*: Siger han det! Hvad ved han om det, naar det kommer til Stykket? Han kan gøre, hvad han kan. Han bestemmer dog ingenting. Synes du — jeg skal gaa derop?
- (543) *MIKKEL*: Inger er bevidstløs.
- (544) *BORGEN*: Naa — ja — saa — gaa du, min Dreng, gaa du.
- (545) *ANDERS* (*ind*): Hvordan gaar det, Far?
- (546) *BORGEN*: Det skal nok gaa. Men du og jeg, Anders, vi faar en travl Nat.
- (547) *ANDERS*: Gør vi?
- (548) *BORGEN*: Ja. Med at bede.
- (549) *ANDERS*: Ja, Far, det vil vi. Baade for Anne og for Inger.
- (550) *BORGEN*: Mest for Inger, min Dreng. Anne — det klarer vi selv.
- (551) *ANDERS*: Aah, hvordan? Det er saa umuligt, saa umuligt.
- (552) *BORGEN*: Stol paa Gud, Børn, og hold jert Krudt tørt, sagde Cromwell¹⁹⁷ til sine Soldater, de skulde over en Flod. Naar vi hjælper Ham deroppe, og han hjælper os, saa klarer sig alle Ting. Gaa nu ind til dig selv, Anders. Vi skal nok kalde paa dig, hvis der bliver noget at kalde for.
- (553) *ANDERS*: Skal vi da ikke bede sammen, Far?
- (554) *BORGEN*: Min Dreng, naar det rigtig gælder, saa beder jeg helst alene.
- (555) *ANDERS*: Saa vil jeg ogsaa gøre det ene.
- (556) *BORGEN*: Det ved jeg, Anders, det ved jeg og takker min Gud for det. Men læg dig kun paa Sengen, der er jo iskoldt derinde. Og for din egen Sag, du, vær bare ved trøstigt Mod.
- (557) *ANDERS*: Ikke for Inger, mener du?
- (558) *BORGEN*: Jo, for alting. Det er jo dog Vorherres Vilje, der sker. (*Anders ud.*)
- (559) *JOHANNES* (*rejser sig*): Herren være med dig!
- (560) *BORGEN*: Ja, det er godt, Johannes.
- (561) *JOHANNES*: Sjældne fremmede i Aften, fornemme besøgende i Nat.
- (562) *BORGEN*: Ja, Gudskelov er Doktoren ikke en daglig Gæst paa Borgensgaard.

¹⁹⁷ *Cromwell*: Oliver Cromwell (1599-1658), engelsk puritaner, parlamentsmedlem og Lord Protector, skulle angiveligt have sagt til sine soldater: "Keep your faith in God, but keep your powder dry". [DSD]

- (563) *JOHANNES*: Det er Herren og to Engle.
- (564) *BORGEN*: Er det Doktor Houen, du kalder Herren?
- (565) *JOHANNES*: Nej, nej. Først kom Englene, en Kvindeengel og en Mandsengel.¹⁹⁸
- (566) *BORGEN*: Saa ved jeg ikke, der er kommen fler.
- (567) *JOHANNES*: Saa kom Herren selv, Storfyrsten selv, kom med sin Le og sit Timeglas.¹⁹⁹
- (568) *BORGEN*: Hold din Mund, Johannes.
- (569) *JOHANNES*: Hvorfor er du bange, du lidettroende²⁰⁰? Jeg er jo endnu ikke gaaet til min Far²⁰¹.
- (570) *BORGEN*: Gaa ind til dig selv! gaa i Seng!
- (571) *JOHANNES*: Men i sin Fædreneby gjorde han ingen kraftige Gerninger; thi de troede ham ikke²⁰².
- (572) *MIKKEL (ind)*: Saa er Barnet kommet, Far.
- (573) *BORGEN*: Nej da! Var det saa en Dreng, som hun lovede mig?
- (574) *MIKKEL*: Ja, det var en Dreng.
- (575) *BORGEN*: Der ser du, Mikkel, Inger holder, hvad hun lover. Og Gud svigter ik —
—
- (576) *MIKKEL*: Han ligger i en Balje, Far. Han er klippet i 4 Stykker.
- (577) *BORGEN*: Mikkel! — Og Inger — Inger da?
- (578) *MIKKEL*: Bevidstløs.
- (579) *BORGEN*: Mikkel! kunde du bede!
- (580) *MIKKEL*: Du kan jo, Far. (*Ud.*)
- (581) *BORGEN*: Jeg skal ogsaa nok — skal ogsaa nok. — Almægtige Gud, barmhjertige Gud! ikke mere! for din Kærligheds Skyld, ikke mere. Du har skænket mig Bægeret bredfuldt²⁰³. Nu beder jeg: lad det ikke, aah, ikke flyde over. Hvad skaber du dig for?
- (582) *JOHANNES*: Jeg hilser min Fars Storvasal²⁰⁴. Han gik jo herigennem med Barnet. Ja, havde I troet paa mig, var dette ikke sket. Nu mægter jeg ingenting.
- (583) *BORGEN*: Anders! — Aah, Herregud, sover han allerede? aah Herregud, han har jo ogsaa sit eget.

¹⁹⁸ *og en Mandsengel*: I det håndskrevne manuskript står der: ”og så en Mandsengel.” Det betyder, at kvindeenglen kom før mandsenglen.

¹⁹⁹ *sin Le og sit Timeglas*: Her kobles døden, repræsenteret ved leen, og tiden.

²⁰⁰ *Hvorfor er du bange, du lidettroende*: Bibelsk reference til NT: Mattæusevangeliet 8,26, hvor Jesus stiller stormen, som disciplene er bange for.”

²⁰¹ *Jeg er jo endnu ikke gaaet til min Far*: Bibelsk reference til NT. Johannesevangeliet 20,17, hvor den genopstandne Jesus møder Maria Magdalene. Den opfattelse af døden, der gives udtryk for her, er, at den er Guds tjener, den udfører Guds vilje.

²⁰² *ingen kraftige Gerninger, thi de troede ham ikke*: Bibelsk reference til NT: Mattæusevangeliet 13,57-58: ”Men Jesus sagde til dem: ”En profet er ikke miskendt undtagen i sin hjemby og i sit hus.” Og han gjorde ikke mange mægtige gerninger dér på grund af deres vantro.”

²⁰³ *bredfuldt*: Fyldt helt til randen.

²⁰⁴ *Storvasal*: Ordet ”vasal” kommer af middelalderlatinske ”vasallus” og betegner en lensmand, fyrste eller konge, der står under en anden fyrstes eller konges overhøjhed. ”Storvasalen” er, ligesom ”Storfyrsten”, et andet ord for den personificerede død. Den opfattelse af døden, der gives udtryk for her, er, at den er Guds tjener, den udfører Guds vilje.

- (584) *JOHANNES*: Hvor stor skal din Nød blive, før du falder ned og tilbeder mig?
- (585) *BORGEN*: Johannes, vil du gøre din gamle Far en Glæde, da hold dig hos dig selv i Nat.
- (586) *JOHANNES*: Ah!
- (587) *BORGEN*: Hvad stirrer du efter?
- (588) *JOHANNES*: Ser du ham da ikke? Der staar han jo.
- (589) *BORGEN*: Anders! Anders! Anders!
- (590) *ANDERS (ind)*: Ja dog, Far.
- (591) *BORGEN*: Faa ham væk, faa din Bror væk! han gør mig sindssyg — mig sindssyg ogsaa.
- (592) *ANDERS*: Johannes, kom her, kom ind med mig!
- (593) *JOHANNES*: De søger Druer paa Torne. Vinstokken gaar de forbi²⁰⁵. (*De to ud.*)
- (594) *MAREN (ind)*: Bedstefar!
- (595) *BORGEN*: Er du ikke i din Seng, lille Maren?
- (596) *MAREN*: Jo, jeg er.
- (597) *BORGEN*: Jamen hvad saa?
- (598) *MAREN*: Men du raabte saa højt, Bedstefar.
- (599) *BORGEN*: Aah, fik jeg vækket dig?
- (600) *MAREN*: Ja, for vi er flyttet. Vi ligger derinde. Og ved du hvorfor? Fordi der skal komme en Lillebror.
- (601) *BORGEN*: Hvem har fortalt dig det?
- (602) *MAREN*: Det har da Mor. Synes du, der er noget ved det? Havde det endda været en Lillesøster.
- (603) *BORGEN*: Synes du da, at Piger er bedre end Dreng?
- (604) *MAREN*: Der er slet ingen Sammenligning. Man kan rigtignok mærke paa dig, det er længe siden, du har gaaet i Skole. Men det er sandt, du var jo ogsaa en Dreng.
- (605) *BORGEN*: Det var jeg, Maren.
- (606) *MAREN*: Saa har de visst ikke været saa slemme dengang. Nu er der aldrig Fred for dem — saa trækker de i Haaret — saa river de i Bøgerne — saa søler de med Blæk.
- (607) *BORGEN*: Det er nu kun de uartige Dreng, der bærer sig saadan ad.
- (608) *MAREN*: Det kan man naturligvis godt sige. Men naar nu der kun er af een Slags! Alligevel tror jeg nok, Mor har glædet sig til det. Og saa var det da ogsaa et kedeligt Uheld, hun skulde blive saa syg lige nu.
- (609) *BORGEN*: Derfor har Vorherre ogsaa bestemt, at den lille Dreng ikke skal komme foreløbig.
- (610) *MAREN*: Har han?
- (611) *BORGEN*: Ja, og kan du nu gaa ind og bede til den kære Jesus, at han vil gøre Mor rask igen.

²⁰⁵ *De søger Druer paa Torne. Vinstokken går de forbi*: Bibelsk reference til Jesu lignelse om de falske profeter i NT: Mattæusevangeliet 7,15-20.

- (612) *MAREN*: Jamen det vil han ikke.
- (613) *BORGEN*: Vil han ikke?
- (614) *MAREN*: Nej, for hun dør i Nat.
- (615) *BORGEN*: Hvad er det for Vrøvl, du kommer med, Barn?
- (616) *MAREN*: Jo, det siger Farbror. Og saa vil Farbror opvække hende. Ligesom den Mand, du ved nok, du selv har fortalt mig om. Og den lille Pige. Og saa skal vi allesammen takke Gud.
- (617) *BORGEN*: Lille Maren, kan du saa gaa ind og putte dig. Er Inger ogsaa derinde?
- (618) *MAREN*: Jamen hun sover. Og hun er ogsaa saa rent for lille. Hun forstaar slet ingenting.
- (619) *BORGEN*: Nej, men kan du nu gaa ind til Inger og putte dig godt ned under Dynen, og inden du falder i Søvn, kan du saa sige af hele dit Hjerte ”Kære Gud Fader, vil du ikke nok gøre Mor rask igen? det beder jeg om i Jesu Navn. Amen.” Kan du sige det af hele dit Hjerte?
- (620) *MAREN*: Kære Gud Fader, vil du nok gøre Mor rask igen i Jesu Navn. Amen. Jo, det skal jeg nok.
- (621) *BORGEN*: Men husk nu: af hele dit Hjerte.
- (622) *MAREN*: Ja, det skal jeg nok. Godnat, Bedstefar.
- (623) *BORGEN*: Godnat, min Skat. (*Johannes stille ind.*)
- (624) *MAREN (bliver)*: Næ se, der kommer Far.
- (625) *MIKKEL (ind)*: Jeg kan ikke holde ud at være deroppe.
- (626) *BORGEN*: Gør dig stærk, min Dreng, gør dig stærk.
- (627) *MIKKEL*: Jeg ser jo, hvor det bærer hen.
- (628) *BORGEN*: Bærer hen! Har I da ikke andet at tale om allesammen? Glemmer I, at ogsaa jeg er et Menneske, jeg er kun et Menneske, en gammel Mand.
- (629) *MIKKEL*: Far, jeg tror ikke, jeg kan taale at miste hende.
- (630) *BORGEN*: Du skal ikke miste hende, Mikkell, saa hør mig dog. Gud skal nok — der skal nok — —
- (631) *MIKKEL*: Far, vil du ikke nok tjene mig i, *hvis* hun dør — vil du ikke nok hjælpe mig til at slippe for at høre mere end nødvendigt om Guds Prøvelser og Guds Fadersind og „han, som har hjulpet hidindtil”²⁰⁶ og alt det. Jeg har ligesom for megen Respekt for min Fars Gud til at taale det.
- (632) *BORGEN*: Mikkell! min Søn! min Søn!
- (633) *MIKKEL*: Og een Ting til: vil du love mig, Far, at du vil leve, til Anders og Anne bliver gift, saa Maren og Lilleinger ...
- (634) *BORGEN*: Almægtige Gud! nu flyder det over, nu flyder Bægeret over. Det maa ikke ske — du nænner det ikke — lad det ikke ske, tag ikke Inger fra os. — Mikkell, min egen Dreng, skal vi følges ad derop?
- (635) *MIKKEL*: Hm! Saa stærk du er, gamle Far!

²⁰⁶ *han, som har hjulpet hidindtil*: Førstelinje eller titel i salme af N.F.S. Grundtvig fra 1845-50, der hovedsageligt benyttes ved begravelser.

- (636) *BORGEN*: Ja, for jeg holder Gud i Haanden, jeg holder jo ... kom! (*De ud.*)
- (637) *MAREN*: Farbror, dør Mor ikke snart?
- (638) *JOHANNES*: Vil du saa gerne det, lille Pige?
- (639) *MAREN*: Ja, for saa skal du jo opvække hende.
- (640) *JOHANNES*: Det bliver vist ikke til noget.
- (641) *MAREN*: Hvorfor?
- (642) *JOHANNES*: De andre giver mig ikke Lov.
- (643) *MAREN*: Jamen hvad saa med Mor?
- (644) *JOHANNES*: Saa kommer din Mor op i Himlen.
- (645) *MAREN*: Jamen det bryder jeg mig slet ikke om.
- (646) *JOHANNES*: Lille Pige, du ved jo slet ikke, hvad det vil sige at have en Mor i Himlen. — Se, her er et Uldtæppe. Saadan! nu fryser du ikke. Og saa sætter vi to os her paa Slagbænken²⁰⁷, og jeg forklarer dig, hvordan det er at have sin Mor i Himlen.
- (647) *MAREN*: For det har du jo, Farbror. For det var jo Maren, gamle Maren, som jeg er kaldt op efter.
- (648) *JOHANNES*: Næ, hun hed nu Marie; men det skal du ikke bekymre dig om. Ser du, at have sin Mor i Himlen — —
- (649) *MAREN*: Er det bedre end at have hende her paa Jorden?
- (650) *JOHANNES*: Det kan du jo sige dig selv. At have en Mor i Himlen det er himmelsk. Den, der har det, er aldrig alene.
- (651) *MAREN*: Ikke?
- (652) *JOHANNES*: Nej, vi er aldrig alene. Hver Gang vi gør en god Gerning, smiler hun hen til Vorherre, og han nikker venligt igen; straks mærker vi, nu er vor Mor stolt af os; det gør os saa glade; for en Mors Smil og et Barns Glæde er et og det samme. Det kan du jo sige dig selv.
- (653) *MAREN*: Men hvis vi er onde, græder hun saa?
- (654) *JOHANNES*: Saa græder hun, og hendes Taarer drypper ned paa vort Hjerte — det kaldes for Anger; men til hver en bedrøvet Mor smiler Gud Fader; men et ondt Menneske, naar han mærker Guds Smil i sin Moders Taarer derinde i Hjertet, saa kommer han selv til at græde, og saa bliver han blød og god.
- (655) *MAREN*: Jamen, hvis vi kommer i Fortrød, hvad saa?
- (656) *JOHANNES*: Det Barn, der har en Mor i Himlen, kan ingen gøre Fortrød.
- (657) *MAREN*: Smedens Ole brak²⁰⁸ da sit Ben i Fjor.
- (658) *JOHANNES*: Hjam²⁰⁹ det er jo bare paa Legemet.

²⁰⁷ *Slagbænken*: Ældre ord som betegner en bækformet kiste.

²⁰⁸ *brak*: Maren's brug af den stærke bøjningsform på verberne - ”brak” samt ”opvakte” (repliknr. 665) - er i dag næsten helt forsvundet fra det danske sprog. Munk giver herved stilen et arkaisk og dialektalt særpræg. Da begge forekomster imidlertid kommer fra pigen Maren, kunne en mulighed også være, at Munk har villet tegne et billede af en sprogbruger, som endnu ikke havde et fuldt etableret sprog.

²⁰⁹ *Hjam*: Sandsynligvis talesprog for ”Jamen”!

- (659) *MAREN*: Naa. Men Mor selv, længes hun da ikke efter mig — ogsaa Inger naturligvis?
- (660) *JOHANNES*: Lille Pige, hun er jo altid hos jer. Hvordan tror du, hun kunde være i Himlen, hvis hun skulde undvære jer? Der er ingen, man ved, man altid har hos sig, som Ens Mor, der er død.
- (661) *MAREN*: Ikke engang den levende?
- (662) *JOHANNES*: Hun har jo saa meget andet at passe.
- (663) *MAREN*: Hun skal malke og skrubbe Gulve og vaske op. Alt det er den døde fri for. Det kan jeg jo sige mig selv.
- (664) *JOHANNES*: Ja, ja.
- (665) *MAREN*: Jeg vilde nu alligevel heller have, at du opvakte hende, Farbror, saa vi kunde beholde hende her.
- (666) *JOHANNES*: Menneskebarn! Menneskebarn! — Nu skal du i Seng, lille Pige.
- (667) *MAREN*: Godnat, Farbror. — Aah, du er saa god.
- (668) *JOHANNES*: Ingen er god uden Gud. Al vor Godhed vælder fra ham.
- (669) *MAREN*: Vil du saa ikke nok opvække hende?
- (670) *JOHANNES*: Hvis jeg faar Lov af de andre, saa vil jeg.
- (671) *MAREN*: Det skal jeg nok sørge for. Vil du dække mig til?
- (672) *JOHANNES*: Ja, og jeg vil sætte et Par af min Fars Engle til at passe paa dig i Nat. (*De ud.*)
- (673) *BORGEN (ind)*: Gud Fader i Himlen, du er jo Lyset og Livet, du kan ikke sende os Mørket og Døden, du vil ikke tage hende fra os, Fader vor, du, som er i Himlen, helliget vorde dit — —
- (674) *AMTSLÆGE HOUEN (ind)*: For Satan da, kommer det varme Vand?
- (675) *BORGEN*: Den anden Vej, Doktor, til Køkkenet, der.
- (676) *MIKKEL (ind og ud)*: Doktor, aah, skynd Dem, skynd Dem!
- (677) *BORGEN*: Almægtige Gud, barmhjertige Gud!
- (678) *JOHANNES (ind)*: Vrager du endnu min Frelses Tilbud?
- (679) *BORGEN*: Vig fra mig!
- (680) *JOHANNES*: Vé over jer, I, som kvæler Guds Herlighed med Ligstanken af jer Tro!
- (681) *BORGEN*: Aah Gud! Aah Gud! Aah Gud!
- (682) *JOHANNES*: Et Ord kun, det koster dig kun et Ord.
- (683) *BORGEN*: Johannes— nej, nej, det er jo dog Vanvid. — Aah Gud, hvad er Vanvid? Og hvad er der Mening i?
- (684) *JOHANNES*: Mikkell Borgen, nu nærmer du dig Guds Rige. Gør saa Skridtet fuldt ud!
- (685) *BORGEN*: Frist²¹⁰ mig ikke med — — —
- (686) *Amtslæge Houen (ind)*: Se saa, Mikkell Borgen. (*Johannes ud.*)
- (687) *BORGEN*: Nej, nej, nej, sig det ikke, Doktor!

²¹⁰ *Frist*: Lok, forfør, træng ind på. Ordet kan også betyde at blive udsat for en prøvelse.

- (688) *LÆGEN*: Nu er Blødningen standset. Og Søvnens sund. Støder der ingenting til i Løbet af Natten — — —
- (689) *BORGEN*: Almægtige Gud, Lov og Tak og Ære!
- (690) *LÆGEN*: Ja, jeg har gjort et anseeligt Stykke Arbejde i Nat.
- (691) *BORGEN*: Det har De, Doktor. Og Tak, Doktor Houen, Tak, Tak! — Aah nej, jeg kan ikke takke. Gud velsigne Dem, Houen, Gud velsigne Dem, Houen!
- (692) *LÆGEN*: Og nu skal vi have en Del Kaffe.
- (693) *BORGEN*: Ja, sandelig — Katinka, Katinka, vi skulde — — — hun kommer sig, ahahahahahaha, hun kommer sig, Katinka. Vi skulde have lidt Kaffe, forstaar du, ahaha, Kaffe med Bønner i. — Doktor, maa jeg liste derop?
- (694) *LÆGEN*: Helt stille.
- (695) *PASTOR BANDBUL (ind)*: Godaften.
- (696) *BORGEN*: Godaften. Næ, nu har jeg — Præsten! Godaften, Hr. Pastor, velkommen igen! Kender De —?
- (697) *PRÆSTEN*: Jo, baade Amtslægen — og Amtslægens Bil. Det var den, der fik mig til at gaa ind. Godaften, Hr. Amtslæge.
- (698) *LÆGEN*: G'aften. G'aften²¹¹.
- (699) *BORGEN*: Det var skønt gjort, Hr. Pastor. Tak skal De have. Ja, min Sønnekone blev syg. Barnet er dødt, men — men hun er frelst. Aah ja, Hr. Pastor, hvor er jeg lykkelig. Tak, at De kom! Men hvad i alle de Riger og Lande er De ude efter i saadan et Vejr?
- (700) *PRÆSTEN*: Jeg har været til Bagerens²¹² til Hjemmedaab²¹³.
- (701) *LÆGEN*: Naa. Hvordan gaar det? Faar det Krampe endnu?
- (702) *PRÆSTEN*: Ja, det gør, Hr. Amtslæge. Og det er jo saa lille.²¹⁴
- (703) *LÆGEN*: Altfor lille. De Bagere! De Bagere!
- (704) *BORGEN*: Af med den Isfrakke, Snemand! Sid ned. Nu kommer der Kaffe.
- (705) *PRÆSTEN*: Jeg skal sandelig hjem. Det er sent.
- (706) *BORGEN*: De kan køre med Doktoren til Præstegaarden. Gu' kan — visst kan De saa.
- (707) *LÆGEN*: Ja, det kan De godt. Det er jo et ræddeligt²¹⁵ Vejr, kan man høre.
- (708) *PRÆSTEN*: Tak, mange Tak, det er jeg sandelig glad for, Hr. Amtslæge, mange Tak. Ja, det arter sig hen ad Snestorm til.
- (709) *BORGEN*: Jeg titter lige derop. Sid ned. (*Ud.*)
- (710) *LÆGEN*: Man burde køre Dem i saadan et Vejr.
- (711) *PRÆSTEN*: Saamænd. Man gør jo ikke gerne Folk Ulejlighed.
- (712) *LÆGEN*: Ikke?
- (713) *PRÆSTEN*: Næ, og jeg betaler Forpagteren for hver km.

²¹¹ *G'aften. G'aften.* I det håndskrevne manuskript står der: "Godaften. Godaften."

²¹² *Bagerens*: I det håndskrevne manuskript står der "Møllerens"

²¹³ *Hjemmedaab*: I tilfælde af, at et nyfødt barn ikke forventedes at leve, kunne præsten døbe det i hjemmet.

²¹⁴ *PRÆSTEN*: I det håndskrevne manuskript er replikken helt anderledes: "Det er tydeligt bedre, Hr. Amtslæge, tydeligt bedre."

²¹⁵ *ræddeligt*: Rædsomt, afskyeligt. I dag er det mere almindeligt med ræddeligt.

- (714) *LÆGEN*: Aha!
- (715) *PRÆSTEN*: Og saa en aaben Vogn! Anderledes i en lukket Bil som Deres. Forudsat da, vi kan komme frem.
- (716) *LÆGEN*: Selvfølgelig kan vi komme frem.
- (717) *PRÆSTEN*: Ja, Foget²¹⁶ er imod os, Hr. Amtslæge, og Driverne ...
- (718) *LÆGEN*: Min Herre, det er en Buick, og den, der kører den, mig.
- (719) *PRÆSTEN*: Bevare's. Ja, naar De mener — — jeg mente bare — —
- (720) *LÆGEN*: Det er sandt: vil De ikke henstille til Deres Ligsynsmænd her i Sognet, at de udfylder Attesterne korrekt. I begge dem fra forrige Maaned var der groft Sløseri.
- (721) *PRÆSTEN*: Det skal jeg saa gerne. Tænk, var der Sløseri!
- (722) *LÆGEN*: Det er jo helt uvidende Mænd. En Skandale i et Kultursamfund at beholde en Oldtidsordning²¹⁷. En Dødsattest burde altid udfærdiges af en Læge.
- (723) *PRÆSTEN*: Ja saamænd. Men set fra den anden Side — helt fattige Folk — de kan dog spare en Tikroner —
- (724) *LÆGEN*: En Dødsattest burde altid udfærdiges af en Læge.
- (725) *PRÆSTEN*: Det var jo saa afgjort det mest betryggende.
- (726) *LÆGEN*: For Resten bruger alle her paa Egnen, rige som fattige, disse Ligsynsmænd. Og ellers er Lig af Fattigfolk vel lige saa lidt eller meget døde som andre.
- (727) *PRÆSTEN*: Jeg mente bare — en Sag har jo altid 2 Sider — man maa jo respektere — — —
- (728) *LÆGEN*: En Skandale, siger jeg Dem. Jeg har kendt en Ligsynsmand, der var angst for Lig. Han stod og skottede igennem Døren hen til Liget: ”Ja, Ko's²¹⁸ dog, hvor hun er død!”
- (729) *PRÆSTEN*: Næ tænk, ja, det var jo en virkelig Skandale. Det er jo ganske forkasteligt.
- (730) *BORGEN (ind)*: Hun sover som en Guds Engel. Ja, værsgod, værsgod! — Det er som et rent Mirakel.
- (731) *LÆGEN*: Som dog jeg kan følge alle de naturlige Traade i. Ja, undskyld, min gode Mikkel Borgen, jeg vil ikke saare Deres religiøse Følelse, men da det nu er gaaet saa godt, maa jeg vel tage mig Forlov at drille Dem lidt. Hvad tror De nu, der har hjulpet mest her i Aften: Deres Bøn eller min Præstation?
- (732) *BORGEN*: Vorherres Velsignelse, kære Doktor, fra min Bøn til Deres Præstation, den har visst hjulpet mest.

²¹⁶ *Foget*: Jf. snefog - fygen af sne, fygevejr. I 1932-udgaven står der her ”Foged”, men i dette tilfælde skrives der ”Foget” i overensstemmelse med det håndskrevne dokument, da dette skønnes at være det rigtige i sammenhængen.

²¹⁷ *Oldtidsordning*: Dødsattest blev indført ved lov i Danmark d. 9. juni 1829. Heraf fulgte at intet lig måtte begraves uden attest, som skulle udfyldes inden for 3 dage. I købstæderne skulle attesten udstedes af en autoriseret læge, men i købstæder uden læge og i landdistrikterne blev to mænd (ofte skolelærere og sognefogeder) på forslag af politimesteren udnævnt af amtmanden til at varetage denne funktion - disse kaldtes ligsynsmænd. Ligsynsmandsinstitutionen er gennem tiden blevet kraftigt kritiseret for fejl pga. manglende fagkundskab, og i dag skal ligsyn og dødsattest forordnes af en læge. [Rigsarkivet]

²¹⁸ *Ko's*: Dialektal (bl.a. lollandsk) stavemåde af kors.

- (733) *PRÆSTEN*: Ora et labora²¹⁹, sagde de gamle Munke jo.
- (734) *LÆGEN*: De tror maaske ogsaa paa Mirakler, Hr. Pastor?
- (735) *PRÆSTEN*: Ja, hvad mener De med »tror«? Principielt kan Miraklets fysiske Mulighed aldrig negeres²²⁰, da Skaberen altid maa være det Skabtes Herre. Men baade religiøst og etisk set er det jo udelukket; et Brud paa Naturlovene var jo en Forstyrrelse af Guds Verdensplan, og det herlige ved Gud er jo netop det, at vi kan stole paa ham. Populært sagt: Gud kunde selvfølgelig gøre Mirakler, men gør det ligesaa selvfølgelig ikke; og det takker vi for.
- (736) *LÆGEN*: Kristi Mirakler da?
- (737) *PRÆSTEN*: Ja, ved de store Knude- og Vendepunkter i Verdenshistorien stiller Sagen sig — kan Sagen stille sig noget anderledes.
- (738) *LÆGEN*: Naa saadan! I de afgørende Øjeblikke tillader den saa paalidelige Gud lidt Slinger i Valsen. Nej, min gode Pastor Bandbul, der er aldrig her i Verden sket og vil heller aldrig ibidem²²¹ ske noget, som ikke den tilstrækkeligt kyndige og sikre Opsporer vil kunne paapege en naturlig Aarsag til.
- (739) *PRÆSTEN*: Ja, det er vel nærmest en Skønssag, en Trossag. De har Ret for Dem og jeg for mig, og vi kan respektere hinanden.
- (740) *BORGEN*: Sært nok! altid tror disse Doktorer det, der er mindst ved at tro! Men de hjælper vel Folk i timelig Nød og Kropssager saa længe, at de selv rent glemmer, der er Aand og Evighed til.
- (741) *LÆGEN*: Ja, Mikkell Borgen, vi Læger er ikke religiøse, og det skal vi takkes for.
- (742) *PRÆSTEN*: Det var meget.
- (743) *LÆGEN*: De synes maaske, det var heldigt, om vi, naar vi kaldtes ud i Praxis, gav op, erklærede, her forelaa en Guds Straffedom, et Mirakel, som kun et Mirakel kunde hjælpe fra! Ærlig talt: det er dog visst bedre, ogsaa efter De Herrers Mening, at vi giver os til at undersøge, finder Skaden, udregner Aarsagen, bestemmer Medicinen og — Hvad er det?
- (744) *BORGEN*: Aah, det er Johannes, der saver.
- (745) *PRÆSTEN*: Saver?
- (746) *BORGEN*: Han har en lille Stiksav derinde. De ved jo, Hr. Pastor, han tror, han er Haandværker — De har jo set ham, ikke?²²²
- (747) *PRÆSTEN*: Undskyld — jeg mener — men tror De ikke — jeg mener — var det dog ikke bedre — jeg mener — at faa ham bort?
- (748) *BORGEN*: Min Dreng bliver hos mig, saa længe jeg er paa Borgensgaard.
- (749) *LÆGEN*: Johannes, han skal sgu nok komme sig. Lad ham kun være.

²¹⁹ *Ora et labora*: Latinsk udtryk fra 529, hvor Benedikt af Nurcia stiftede benediktinerordenen. Ordenen havde to vigtige opgaver: Fælles tidebønner og så at arbejde, hvilket blev udtrykt i det latinske slagord ”ora et labora” - ”Bed og arbejd”. [DSD]

²²⁰ *negeres*: Kommer af det latinske ”negare” og betyder at benægte eller bestride rigtigheden, eksistensen af noget.

²²¹ *i bitem*: Latin for ”samme sted”. [DSD]

²²² *Haandværker*: ”I det håndskrevne manuskript står der ”Tømmer og Murer”, hvilket har en reference til Jesus, som blev kaldt ”tømmermandens søn”.

- (750) *BORGEN*: Der hører De, Hr. Pastor, Doktor Houen tror ogsaa paa Mirakler. Ok²²³! Ok!
- (751) *LÆGEN*: Selvfølgelig er jeg en Troens Mand; ellers var jeg en tarvelig²²⁴ Læge. Jeg har Tro til mig selv og min Videnskab og Tro paa de Mirakler, den har lært mig at gøre. ”Jeg gør Mirakler, og *de* bliver virkelig til noget²²⁵.” Bare gaa ind paa Johannes’ Ideer og afvente en Lejlighed, hvor vi kan lede ham tilbage til den Situation, der forelaa, da han blev skør. Saa skal De se.
- (752) *BORGEN*: Ok Doktor! Doktor!
- (753) *PRÆSTEN*: Gaa ind paa hans Ideer! Amtslægen kalder ham da ikke for — for — —?
- (754) *LÆGEN*: Jo, det ved Gud jeg gør, og jeg vilde ønske, De andre vilde gøre det samme.
- (755) *BORGEN*: Og selv det, at Doktoren er den af alle, Johannes kan mindst med, gør ham ikke mindre viss i hans Sag.
- (756) *LÆGEN*: Ikke Tale om. Giv kun Tid. Mine Kure slaar aldrig fejl.
- (757) *JOHANNES*: (*ind*) Ah!
- (758) *LÆGEN*: Hil være dig, Rabbi²²⁶! Er du blevet forstyrret i din Hvile i Nat?
- (759) *JOHANNES*: Ja, jeg er holdt vaagen — vaagen.
- (760) *LÆGEN*: Er det Englenes Sang fra det Høje, Rabbi?
- (761) *JOHANNES*: Nej, et Æsel skryder paa Gaden. (*Ud*).
- (762) *LÆGEN*: Naa! Tak for Kaffe. Vi skal vel af Sted.
- (763) *BORGEN*: Doktor, De tager da ikke fortrydeligt op — De ved jo selv — — —
- (764) *LÆGEN*: Bevare’s. Paa ingen Maade. Selvfølgelig.
- (765) *PRÆSTEN*: Maa det være mig tilladt at spørge, om Amtslægen ogsaa gaar ind paa denne Ide?
- (766) *LÆGEN*: Hvilken? Jeg hørte saamænd ikke rigtigt, hvad han sagde. Naa, lad mig lige se op til Patienten. Og saa kører vi. (*Ud*).
- (767) *PRÆSTEN*: Ja, mange Tak. Jeg er parat. — Kære Borgen, Tillykke, Tillykke med Guds Velsignelse i Nat.
- (768) *BORGEN*: Tak, Hr. Pastor! Ja, han er den, der hører Bønnen, skønt vi kun er Støv og Aske.
- (769) *PRÆSTEN*: Jeg kan forstaa, det var strenge Timer for Dem.
- (770) *BORGEN*: Ja, men nu vilde jeg ikke have undværet dem.
- (771) *PRÆSTEN*: Ogsaa det forstaar jeg.
- (772) *BORGEN*: Og dog, Hr. Pastor, helt fortroligt sagt: midt i al min Lykke i Aften lever dog den gamle Mikkil Borgen.
- (773) *PRÆSTEN*: Den gamle Mikkil —?

²²³ *Ok*: Et udbrud, som udtryk for mismod, ofte ledsaget af hovedrysten og suk!

²²⁴ *tarvelig*: Dårlig, sølle.

²²⁵ *Jeg gør Mirakler, og de bliver virkelig til noget*: Citat fra fortællingen ”I Skoven”, fra Rudyard Kiplings *Den ny Junglebog* (1895).

²²⁶ *Rabbi*: Hebraisk for ”min mester”.

- (774) *BORGEN*: Ja, ham, der ved, at i Overmorgen eller om en Maaned, naar Inger igen gaar oppe imellem os, saa vil han begynde at spørge sig selv: hvad er der egentlig vundet? nu er Inger den samme og Johannes den samme og Mik — og det hele som før — gamle Mikkel Borgen er ogsaa den samme — — og Doktors Ord — .
- (775) *PRÆSTEN*: Men kæreste Borgen dog!
- (776) *BORGEN*: Ja, jeg er utaknemmelig, jeg er en Synder for Gud. Naa, der er Doktoren.
- (777) *LÆGEN*: (*ind*) Hun sover, som hun skal. De kan rolig gaa i Seng. Godnat.
- (778) *BORGEN*: Godnat, bedste Doktor Houen. Og Borgensgaards Tak for i Nat. To Gæs gaar til Doktor²²⁷ til Julen.
- (779) *LÆGEN*: Jeg er ikke Dyrlæge. De dør under min Behandling, skal De se.
- (780) *PRÆSTEN*: Godnat, Borgen. God Bedring derinde! og Gud hjælpe Dem ret til det takkende Sind!
- (781) *LÆGEN*: Husk blot, en Spiseskefuld 3 Gange daglig. (*De ud.*)
- (782) *JOHANNES* (*ind*): Gik de omsider?
- (783) *BORGEN*: Ja, min Dreng, nu gik de, og nu gaar vi i Seng.
- (784) *ANDERS* (*ind*): Hvordan gaar det, Far?
- (785) *BORGEN*: Udmærket, Anders. Over al Forventning.
- (786) *JOHANNES*: Hm! han staar der endnu. Han har staaet der hele Tiden. Det er hende, han venter paa.
- (787) *BORGEN*: Johannes, gaa nu i Seng.
- (788) *JOHANNES*: Se der! nu gaar han igennem Væggen. Gamle Mand, giv mig din Tro. Før mægter jeg ikke at standse ham.
- (789) *BORGEN*: Johannes, lille Johannes, Inger sover jo nu, der er ingen Fare paa Færde, du skal ikke ængste dig mer.
- (790) *JOHANNES*: Hører I — det er Leen; han hugg²²⁸ fejl, hugg imod.
- (791) *ANDERS*: Det er jo Doktors Bil, der starter. Se Lyset! nu bakker han ud.
- (792) *JOHANNES*: Blændende hvid! Vil du standse!
- (793) *BORGEN*: Aah ja, det samme. Lille Johannes!
- (794) *MIKKEL* (*ind*): Saa! nu døde hun da.
- (795) *BORGEN*: Hvad?
- (796) *MIKKEL*: Hun sank pludselig sammen i Søvn.
- (797) *BORGEN*: Inger? Du lyver, Dreng, nu lyver du, Dreng.
- (798) *ANDERS*: Jamen — Doktoren kom jo lige derfra.
- (799) *MIKKEL*: Kom da! se selv! (*De ud.*)
- (800) *JOHANNES*: Stands! vil du ikke? I min Fars Navn byder jeg dig: giv hid, giv mig Sjælen hid! Du skal det. Vil du det ikke? Saa gaa da. Men jeg stævner dig hid igen. Naar Troens Time kommer, bringer du hende tilbage.

²²⁷ *To Gæs gaar til Doktor*: Som betaling eller ekstrabetaling for lægens ydelse får denne to julegæs.

²²⁸ *hugg*: En ældre (stærk) bøjningsform af verbet ”hugge”.

- (801) *MIKKEL (ind med de to andre)*: Hele Aftenen har jeg vidst det, Far.
- (802) *BORGEN*: Herren gav, Herren tog²²⁹
- (803) *ANDERS*: Doktoren — vi maa ringe.
- (804) *MIKKEL*: Kan du ringe efter en Doktor mod Døden, Anders, saa ring.
- (805) *JOHANNES*: Hun er ikke død, hun sover²³⁰.
- (806) *MIKKEL*: Tror du, Johannes?
- (807) *ANDERS*: Mikkedog!
- (808) *BORGEN*: Herren gav, Herren tog.
- (809) *MIKKEL*: Vil du se den sovende, Lille-Bror?
- (810) *ANDERS*: Nej, lad ham ikke, Mikked.
- (811) *JOHANNES*: Vis mig Stedet, hvor I har lagt hende²³¹.
- (812) *MIKKEL*: Hvorfor maa Johannes ikke se hende, Anders? Han er vel den af os, der lider mindst.
- (813) *BORGEN*: Herren gav, Herren tog.
- (814) *ANDERS*: Man ved aldrig, hvad han kan finde paa.
- (815) *MIKKEL*: Der kan ikke findes paa noget værre, end der allerede er fundet paa.
- (816) *JOHANNES*: Far, herliggør dit Navn!²³² (*De tre ud.*)
- (817) *BORGEN*: Herren gav, Herren tog. Herren gav, Herren tog.
- (818) *JOHANNES' Røst*: Agathe!
- (819) *BORGEN (Johannes bæres ind)*: Hvad nu? Aah, er han død?
- (820) *MIKKEL*: Nej, Far, det er ikke den Slags, der dør.
- (821) *ANDERS*: Han faldt om, strax han saa hende; men han aander da.
- (822) *BORGEN*: End ikke denne Naade undes os. Bær ham ind! bær ham ind! Herren gav, Herren tog, Herrens Navn....

²²⁹ *Herren gav, Herren tog*: Citat fra GT: Jobs Bog 1,21, hvor Gud prøver den retskafne Job: ”Nøgen kom jeg ud af moders liv, nøgen vender jeg tilbage! Herren gav, Herren tog, Herrens navn være lovet.”

²³⁰ *Hun er ikke død, hun sover*: Bibelsk reference til Jesu helbredelse af synagogeforstanderens datter bl.a. i NT: Mattæusevangeliet 9,24.

²³¹ *Vis mig Stedet, hvor I har lagt hende*: Bibelsk reference til genopvækkelsen af Lazarus i NT: Johannevangeliet 11,34.

²³² *herliggør dit Navn*: Reference til Jesu bøn i NT: Johannesevangeliet 12,28.

IV

BORGENSGAARD

Inger er lagt i Kiste. 9 Lys ved Hovedgærdet. Lagener for Vinduerne. Borgen staar støttet mod Væggen og stirrer paa hendes Ansigt selv livløs; kun hans Hage bevæger sig.

- (823) *MIKKEL (i Døren):* Værsgod og tag Cigarer! (*Lukker Døren efter sig.*) Der er et stort Følge, Far.
- (824) *BORGEN:* Hm.
- (825) *MIKKEL:* Nu er Præsten kommen.
- (826) *BORGEN:* Saa skal vi — vel af Sted — til Kirke — snart?
- (827) *MIKKEL:* Nu skal han da have sin Kaffe først.
- (828) *BORGEN:* Hm.
- (829) *ANDERS (ind):* Far, de har fundet Spor af Johannes.
- (830) *BORGEN:* Hvor?
- (831) *ANDERS:* I Smedebankerne. Han havde gravet sig igennem Sneen ned til en Rævegrav og haft Baal og kogt Kartoffler i et gammelt Mælkespandelaag. Og din gamle Kørekappe laa der ogsaa.
- (832) *BORGEN:* Ak, saa er han ikke død — ikke død endnu.
- (833) *ANDERS:* Tænk, Far, der har han maaske været i alle 5 Dage.
- (834) *BORGEN:* Nu var han der ikke?
- (835) *ANDERS:* Nej, men der var Spor, der førte ad Borgensgaard til.
- (836) *MIKKEL:* Skal vi ikke snart lukke Døren op, saa Folk kan se?
- (837) *BORGEN:* Mikkell! du slaar mig ihjel.
- (838) *MIKKEL:* Efter Begravelsen, Far — vil du saa ikke nok — tage dig af det — jeg mener, faa Folk til Bords og alt det? Jeg tror, jeg bliver paa Kirkegaarden, lidt, naar de andre er gaaet.
- (839) *ANDERS:* Mikkell, du vil da ikke?
- (840) *MIKKEL:* Ingenting, Bror Anders, ingen Verdens Ting.
- (841) *BORGEN:* Jeg skal gøre det, Mikkell.
- (842) *MIKKEL:* Tak, Far. Ja, Inger, saa skal vi vel til at have Laaget paa dig.
- (843) *ANDERS:* Aah, aah! Far! holder vi det ud?
- (844) *BORGEN:* Lad Præsten først — bede en Bøn, Mikkell.
- (845) *MIKKEL:* Ja, ja, det skal ske under fuld Musik, som sig hør og bør. Der kommer han vel. Saa har han faaet sin Kaffe.
- (846) *PRÆSTEN (ind med Lægen):* Saa blev alt dog ikke det samme som før, som De klagede over sidst.
- (847) *BORGEN:* Vi var nok for visse, ja.
- (848) *PRÆSTEN:* Mennesket spaar, men — aah, der ligger hun. Naar jeg mindes den Dag — hendes Smil, da hun bød mig Kaffe! Aah, det er strengt, det er strengt.

- (849) *BORGEN*: Dette her er godt for noget, Hr. Pastor. Ellers var det jo ikke sket.
- (850) *PRÆSTEN*: Det var et Troens Ord.
- (851) *LÆGEN*: Husk, unge Mikkel Borgen, selv Smerten er skøn, om vi, paa Græsk: staaende som den store Atlet modtager Skæbnens Slag²³³.
- (852) *MIKKEL*: Og det med det skønne, Doktor, det er jo noget saa vigtigt.
- (853) Lægen: Ja — ikke? Naa.
- (854) *PRÆSTEN*: Har De hørt, at Deres Søn Johannes?
- (855) Lægen: Sig mig nøjagtigt, hvordan det gik til. Da han saa Liget der, raabte han sin Kærestes Navn og faldt om.
- (856) *BORGEN*: Saa lagde de ham til Sengs, og saa skulde — saa vilde nok — senere — —
- (857) *ANDERS*: Saa vilde jeg vaage ved ham, men — ja, jeg blev lige saa overvældet af Træthed og Sorg ...
- (858) Lægen: Med andre Ord: De faldt i Søvn. Og da De vaagnede, var han væk.
- (859) *ANDERS*: Vi har ledt og forhørt og...
- (860) Lægen: De har altsaa ikke talt med ham siden Besvimelsen?
- (861) *ANDERS*: Ingen har set ham.
- (862) Lægen: Saa vil jeg dog sige Dem, Borgen, at De maa være forberedt paa alt.
- (863) *BORGEN*: Ja, give kun Gud, han var udløst!
- (864) Lægen: Døden er ikke *alt*. Nu faar vi se.
- (865) *BORGEN*: Men ogsaa det, at han bliver ved med at leve, det maa jo være godt for noget.
- (866) *MIKKEL*: Her er Attesterne, Hr. Pastor.
- (867) *PRÆSTEN*: Tak! Tak, at De huskede det. Jeg selv kunde gerne have glemmt det. Skifterettens²³⁴, Tak! Og Ligsynsmændenes, Tak! ja, det er i Orden. Skal vi synge en Salme?
- (868) *MIKKEL*: Saa skal vi have lukket op for Publikum først.
- (869) *PRÆSTEN*: Aah, saa lad mig lige — forinden ...
Paulus udbryder et Sted²³⁵: Død, hvor er din Brod, Helvede, hvor er din Sejr? Alle vi, der ved Kristus er kommen til Troen paa Sjælens Udødelighed, sander²³⁶ med Apostlen i dette. Saa visst som der er en Mening i og med Livet, er Døden kun en Overgang, en Port, en Tunnel fra Timeligheden til Evigheden, fra Livets Forhal til Livet selv. Denne gode Kvinde er da kun gaaet forud for sine kære hen til det Sted,

²³³ *den store Atlet modtager Skæbnens Slag*: Formuleringen peger på et stoisk livssyn fra den græske antik. Tilhængere af stoicismen, grundlagt af Zenon, ønskede at opnå ”stoisk ro”, dvs. møde alle livets omskiftelser med ro og værdighed.

²³⁴ *Skifterettens*: Skifteretten er den instans, der foretager opgørelsen af et bo og fordelingen mellem arvinger.

²³⁵ *Paulus udbryder et Sted*: Nærmere betegnet NT: 1. Korintherbrev 15,55, hvor der står: ”Død, hvor er din sejr? Død, hvor er din brod?”

²³⁶ *sander*: ”At sande noget med en” betyder at erklære sig enig med, at give ret eller medhold.

hvor Uforkrænkeligheden bor²³⁷. Naar vi sørger, er det jo bare Egenkærlighed, vi tænker paa os selv og paa vort Savn; thi den døde er jo i Lysets Rige, hun lever i Guds klare Kærligheds Land. Saa vil vi længes til Himmerig og til at samles med vore kære.

Og vi vil minde hinanden om, at Sorgen uddyber og forædler os, at Lyset maa til Forudsætning have Skyggen, og at det, der er meningsløst for de Sjæle, der ikke kender Gud, det har den dybeste Mening for os; thi den, Herren elsker, den tugter han²³⁸, og vor tunge Smerte og vort bitre Savn er da kun Beviser for Guds Kærlighed. Saa vil jeg bede denne Kærlighed hjælpe jer godt igennem og lære jer ret at takke for Minderne og Haabet, de lyse og dejlige Minder, I har om hende fra Livet, der svandt, og det lyse og dejlige Haab, I har om hende til Livet, der kommer, i Landet, hvor aldrig med Sorg igen fra Sjælene Sjælene vige²³⁹.

Skal vi stille bede vort Fadervor!

- (870) *MIKKEL*: Tak, Hr. Pastor, for de varmt følte Ord.
- (871) *PRÆSTEN*: Aah, De skal ikke takke.
- (872) *PETER SKRÆDDER (ind)*: Tilgiv mig, at jeg trænger mig paa.
- (873) *BORGEN*: Peter! kommer du her?
- (874) *PETER*: Tilgiv mig, at jeg trænger mig paa. Men jeg vilde saa gerne sige ...
- (875) *MIKKEL*: Jeg ved, du mener det godt, Peter. Men — nu er her sagt nok.
- (876) *PETER*: Mikkell! Mikkell! Herren knuser ikke det knækkede Rør og slukker ikke den rygende Tande — Men du, gamle Mikkell Borgen! Vil du tage min Haand? vil du tilgive mig?
- (877) *BORGEN*: Det var jo da mig, der slog.
- (878) *PETER*: Jamen, det var mig, der glemte min Frelasers Ord og glemte at vende den anden Kind til²⁴⁰ ogsaa. Nu har jeg saa hjertensinderlig bedt Herren tilgive mig for sin Søns Blods Skyld. Nu skal du ogsaa gøre det, Mikkell. Eller vil du jage mig ud af dit Hus? Du er i din Ret.
- (879) *BORGEN*: Det er jo saa helt ligemeget altsammen nu.
- (880) *PETER*: Nej, det er ikke; for jeg har noget at sige dig ved denne Kiste, noget, I skal have at vide allesammen heroppe, inden Inger bliver baaret ud. Se, der ligger hun, saa fin og uskyldig — hun var en god Kvinde; jeg tror, hun troede. Jeg synes, hun ligger der som et Offer for dine Synder, Mikkell. Men du og jeg vi er nok lige store Syndere for Herren. Saa skal jeg ogsaa ofre.
- (881) *MIKKEL*: Peter! Nu...

²³⁷ *Uforkrænkeligheden*: Det evige, uforgængelige. Henvi sning til NT: Paulus' 1. Korinterbrev 15,54. Tilfø jelsen hos KM "bor" er måske en reminiscens af Grundtvigs salme "De Levendes Land" (1824, 1883), sidste vers i sidste strofe ("hvor Kærlighed bor").

²³⁸ *den, Herren elsker, den tugter han*: Bibelsk reference til NT: Hebræerbrevet 12,6.

²³⁹ *Landet, hvor aldrig med Sorg igen fra Sjælene Sjælene vige*: Verslinje i tredje strofe fra B.S. Ingemanns salme "Jeg lever - og ved hvor længe fuldtro st" (1851).

²⁴⁰ *den anden Kind til*: Bibelsk reference til Jesu lære bl.a. NT: Mattæusevangeliet 5,39 og Lukasevangeliet 6,29.

- (882) *PETER*: Ja, ja! saa kommer jeg for at sige, at Pladsen skal ikke staa tom. Herren tager, og Herren giver igen²⁴¹. Anne, kom lidt herind.
- (883) *BORGEN*: Aah, Peter, det gør — saa godt.
- (884) *ANDERS*: Kommer du med Anne, Peter? Det kan kun Vorherre lønne dig!
- (885) *PETER*: Ja, der har I hende. Det Sonoffer²⁴² har Herren paalagt mig. Nu er hun jeres. Nu har jeg kun min Frelser tilbage. Ham giver jeg aldrig fra mig.
- (886) *ANDERS*: Anne!
- (887) *PETER*: Far varligt²⁴³ med hende heroppe, hører I, for næst ham er hun mit kæreste — min eneste Rigdom paa Jorden.
- (888) *ANDERS*: Velkommen til Borgensgaard, Anne. Nu skal du være vores allesammens Sol, lille Anne.
- (889) *ANNE*: Tak, Anders.
- (890) *MIKKEL* (ved Kisten): Hohohohoho. Hohohohoho.
- (891) *BORGEN*: Gudskelov, nu græder han. — Smaapigerne — lad dem komme! For nu — maa det være forbi. Farvel, Svigerdatter! Tak for alt godt, Tak for alt, Inger, for alt var godt. Og — paa Gensyn — inden saa længe! Jo, Mikkell, der er et Gensyn, sig, hvad du vil, der er et Gensyn; ellers var det hele for forfærdeligt. Farvel saa længe, Inger. Gud glæde din Sjæl i Himmerig! Lilleinger, tag din Mor i Haanden. Og Maren, du ogsaa! Farvel, Mor. Aah Herregud, de forstaar slet ingenting, de er for smaa. Og vi andre — vi forstaar heller ingenting, Hr. Pastor! For vi — vi er ogsaa for smaa.²⁴⁴
- (892) *ANDERS*: Farvel, Inger, og Tak.
- (893) *BORGEN*: Tag Laaget, Anders!
- (894) *MIKKEL*: Nej, I maa ikke. Nej, tag hende ikke fra mig, I maa ikke tage hende, ikke skille os, hohohohoho, nej, nej.
- (895) *ANDERS*: Far!
- (896) *LÆGEN*: Borgen! skaan Dem! lad os gaa ud!
- (897) *BORGEN*: Støt mig kun! Saadan! Det gaar strax over. Det var bare et Øjeblik, som om Benene — — Saa, Mikkell, hører du, Mikkell, hendes Sjæl er i Livets og Lysets Rige, hvad enten du tror det eller ej, lad det trøste dig, den er ikke her, det ser du dog.
- (898) *MIKKEL*: Hendes Legeme da, hohohoho, hendes Legeme da, jeg elskede jo ogsaa hendes Legeme.

²⁴¹ *Herren tager, og Herren giver igen*: henvisning til GT: Jobs Bog 1,21: ”Herren gav, og Herren tog, Herrens navn være lovet !”

²⁴² *Sonoffer*: Betegner et vederlag, der skal ydes, en straf, der skal lides - en bodshandling, der skal udføres af den krænkende part for at genoprette et godt, fredeligt forhold til den krænkede. At gøre noget godt igen.

²⁴³ *varligt*: Det samme som ”varsomt”, ”forsigtigt”.

²⁴⁴ *smaa*: I det håndskrevne manuskript står der ”store” i omtalen af de voksne. Derefter er der en replik af præsten: ”Eller ogsaa - er vi ogsaa for smaa.”

- (899) *BORGEN*: Din Daabspagt, Mikkell, vor Daabspagt, Ordet af Herrens egen Mund²⁴⁵: Kødets Opstandelse, hører du. Gør dig nu stærk, du er en Søn af Borgensgaard, gør dig nu stærk, og sig dit Farvel.
- (900) *MIKKEL*: Farvel, lille Kæreste; Farvel, lille Kæreste; lille Kæreste, Farvel.
- (901) *BORGEN*: Laaget!
- (902) *JOHANNES (staar i Døren)*: Aah, nej. Ikke Laaget!
- (903) *BORGEN*: Johannes! dig! er du kommen?
- (904) *JOHANNES*: Ja, Far, jeg er kommen.
- (905) *BORGEN*: Far? siger du Far? — Johannes! dine Øjne! du har din Forstand?
- (906) *JOHANNES*: Jeg har min Forstand, som I kalder det.
- (907) *LÆGEN*: De mente, De saa Deres Kærestes Lig, og alt blev væk for Dem. Da De vaagnede af Besvimelsen, havde De Deres Forstand. Var Deres Hukommelse og-saa all right?
- (908) *JOHANNES*: Lidt efter lidt kom det hele.
- (909) *LÆGEN*: Der ser De, Borgen. Hvad sagde jeg? Mine Kure ...
- (910) *BORGEN*: Nej, Doktor, nej, nu skal De tie. Her vil jeg love min Gud alene. Ham ene Æren.
- (911) *LÆGEN*: Saa?
- (912) *BORGEN*: Ja, Doktor, ja, Deres Kur — den ser vi der.
- (913) *LÆGEN*: Tak, skal De have, Mikkell Borgen. Naar det gaar galt, er det min Skyld, og naar det gaar godt, Deres Guds.
- (914) *PRÆSTEN*: Tys, kære Venner, tys, tys! Hvad der end er sket, saa husk dog, vi staar ved en Baare.
- (915) *BORGEN*: Men Johannes, Johannes, hvorfor flygtede du? og hvor har du været? hvordan har du haft det? hvorfor sagde du ingenting?
- (916) *JOHANNES*: Jeg kunde ikke. Jeg maatte have Ro, Ensomhed — ud i Naturen — samle disse Tusinde Tanker ...
- (917) *BORGEN*: Min Dreng, min Dreng! og nu staar du her, staar her med din Forstand.
- (918) *JOHANNES*: Nej, ikke med min, men med jeres, jeg staar her med jeres Forstand, jeg er vendt tilbage til Rædslen, jeg er blevet klog mellem kloge; thi denne Forstand, jeg staar her med, kan jeg bruge den visere end til at bede Gud tage den igen?
- (919) *BORGEN*: Johannes, tal ikke bespotteligt.
- (920) *JOHANNES*: Det er jer, der bespotter. Er dette en kristen Jordefest²⁴⁶? Hvor er Opstandelsestroens Sejrsforvissning²⁴⁷?
- (921) *BORGEN*: Johannes, Johannes! vi er smaa og fattige Mennesker.

²⁴⁵ *Ordet af Herrens egen Mund*: 31. juli 1825 prædikede N.F.S. Grundtvig om ‘Det levende Ord af Herrens Mund’, som fremlagde det kirke- og kristendomssyn, der siden kom til at karakterisere det grundtvigske, at før Bibelens bogstav og kirkens tradition grundedes kirken på Herrens eget ord, som genlyder endnu i Fadervor under dåben og i ind stiftelsesordene i nadveren. [DDSO]

²⁴⁶ *Jordefest*: Begravelsesfest.

²⁴⁷ *Sejrsforvissning*: ”Forvissning” betyder vished eller overbevisning.

- (922) *JOHANNES*: Det er jo Gudsbespottelsen: at være lille og fattig, naar man har saa stor og rig en Gud. Her staar I, værgeløse over for Døden som nøgne Fugleunger i Skæbnens Kattoklo! I klynger jer til tynde Hedningespekulationer og selvlavet Mennesketrøst. Og dog var det for jer, Kristus levede, døde og opstod, til jer han hentede Ordet som Prometheus²⁴⁸ Ilden engang.
- (923) *BORGEN*: Det er sandt altsammen, men det er saa svært alligevel.
- (924) *JOHANNES*: Jo da; men havde I saa ikke Kristenblod nok i jer til Paasketriumfens Forventning²⁴⁹, kunde I dog i det mindste haft Bønnens Mod og spurgt ham, om I maatte faa hende givet tilbage. Det er ikke faldet en eneste blandt jer ind.
- (925) *PETER*: Der staar skrevet: Du maa ikke friste Herren, din Gud²⁵⁰.
- (926) *JOHANNES*: Derfor kunde I have spurgt, om I maatte. Se, jeg har spurgt; jeg har ligget i Ensomheden og Sneen og tigget, til jeg blev varm og fik Lov. Og saa løb jeg hjem, forventningsfuld, lykkelig, stærk, og nu staar jeg her kuet af jeres Kummer²⁵¹ og Tvivl, nej, Opgivelse, midt mellem Mennesker, Kristne, frosset afmægtig som I.
- (927) *MIKKEL*: Hvad skal saa det til at staa og raabe hen over min Kones Lig?
- (928) *JOHANNES*: Fordi, Mikkell, min Bror, du kære, ærlige, hele Mand, der aldrig med Gudstro forhaanede Gud, fordi det er Jammer og Rædsel, at Gud er god og almægtig, og dog ligger hans Jord i Elendighed, fordi der imellem de troende ikke er een, der tror.
Er der da ingen? ikke en eneste af jer, der kan støtte mine Hænder, mens jeg beder os Underet ned? Jeg siger jer, alt er muligt for den, der tror²⁵².
- (929) *LÆGEN*: Nu skulde De skaane Deres Nerver, Johannes Borgen.
- (930) *JOHANNES*: Ja, mellem de vantro dør er der troende. Inger, skal du da raadne, fordi Tiden er raadden? Saa lad det ske! læg Laaget paa! forbliv i jer Halvtro og Selvhjulpethed! Og lad mig vende tilbage til Mørket, til Mørket og Naaden i Natten. Se, der kommer det alt.
- (931) *MAREN*: Skynd dig nu lidt, Farbror.
- (932) *JOHANNES*: Barnet! den største i Himmeriget²⁵³! dig glemte jeg. Aah ja, hos Barnet er Frelse. Se saa paa din Mor, lille Pige; naar jeg nævner Jesu Navn, rejser hun sig. Se nu paa hende, Barn! Og saa byder jeg dig, du Døde ...
- (933) *PRÆSTEN*: Jeg protesterer. Slip mig, Doktor. Jeg protesterer. Faa ham ud! Han er sindssyg endnu. Dette er forargeligt. Et Mirakel nu kan ikke ske. Baade etisk og religiøst ...

²⁴⁸ *Prometeus*: Fra den græske mytologi kendes legenden om titaneren Prometheus, som stjaler ilden og gav den til menneskene. Han var, som Kristus, en mellemmand mellem guderne/Guden og menneskene. [DSD]

²⁴⁹ *Paasketriumfens Forventning*: Jesu opstandelse på tredjedagen.

²⁵⁰ *Der staar skrevet: Du må ikke friste Herren, din Gud*: Bibelsk citat fra NT: Mattæusevangeliet 4,7, hvor Jesus taler fristeren Satan imod, ved at referere til moselovene bl.a. GT: 5. Mosebog 6,16.

²⁵¹ *Kummer*: Bedrøvelse og sorg.

²⁵² *alt er muligt for den, der tror*: Bibelsk reference til NT: Markusevangeliet 9,23, hvor Jesus uddriver en drengs urene ånd.

²⁵³ *Den største i Himmeriget*: Reference til NT: Mattæusevangeliet 18,1-4.

- (934) *JOHANNES*: Hykler, dig selv uafvidende²⁵⁴, gaar du Satans Ærind i gudviet Dragt²⁵⁵? Du lammer min Kraft. Du har altid forfulgt Profeter og stenet Apostle²⁵⁶. Ud med dig!
- (935) *PRÆSTEN*: Jeg viger ikke. Jeg staar her paa Embeds Vegne.
- (936) *JOHANNES*: Nuvel da! Saa bliv her paa Statens Vegne, blot ikke paa Guds. Hør mig da, min Far i det høje, ræk mig Ordet, Ordet, som Kristus har hentet til os fra Himlen, Ordet, det skabende, levendegørende, ræk mig det nu! Hør mig, du Døde! I Jesu Kristi Gravsprængerens Navn: saa sandt Gud vil det: vend tilbage til Livet! jeg siger dig, Kvinde, staa op!
- (937) *MIKKEL*: Inger!
- (938) *BORGEN*: Almægtige Gud!
- (939) *INGER*: Barnet? hvor er det? lever det?
- (940) *MIKKEL*: Ja, Inger, ja det lever hjemme hos Gud, men du lever hos mig, hos mig, hos mig.
- (941) *BORGEN*: Herre, tilgiv mig, tilgiv mig, jeg er en syndig Mand.
- (942) *PETER*: Mikkell — det er den gamle Gud — fra Elias's Tid²⁵⁷ — evig den samme —
—
Halleluja.
- (943) *PRÆSTEN*: Jamen dette — det er jo fysisk umuligt. Det kan jo ikke ske.
- (944) *LÆGEN*: Ligsynsmandsinstitutionen skal afskaffes.
- (945) *JOHANNES*: Portvin! skaf et Glas Portvin til hende.
- (946) *ANDERS*: Ja ja. Strax.
- (947) *BORGEN*: Johannes! du dør da ikke, Johannes?
- (948) *JOHANNES*: Nej, jeg er bare lidt træt. Nej, lille Far, nu begynder først Livet for os.
- (949) *MIKKEL*: Aah Inger! ja, Livet, Livet.
- (950) *BORGEN*: Livet!
- (951) (*Salmesang*) (*bryder frem gennem den Dør, som Anders, der kommer med Vinen, lader staa aaben.*)
- (952) Thi synger lydt og sjæleglad
hans Menighed i allen Stad:²⁵⁸
Ære være Gud i det høje.

(Og Lovsangen bliver ved.)

²⁵⁴ *uafvidende*: Det man ikke ved af, ikke er bevidst om.

²⁵⁵ *gudviet Dragt*: Indvielse af præstekjolen blev afskaffet ved Reformationen, men præster indvies til deres embeder ved en gudstjeneste. Dragt må henvise til præsteembedet og ikke til præstekjolen.

²⁵⁶ *Forfulgt Profeter og stenet Apostle*: Henvisning til Steningen af Stefanus i NT: Apostlenes Gerninger 7,52.

²⁵⁷ *fra Elias's Tid*: Bibelsk reference til GT: 1. Kongebog 17,17-24, hvor Elias i Sarepta genopvækker en enkes søn.

²⁵⁸ *Thi synger lydt og sjæleglad*: Verselinje fra omkvædet i N.F.S. Grundtvigs opstandelsessalme "Krist stod op af døde" (1815 og 1845).

Personliste

GAMLE MIKKEL BORGEN (BORGEN)

JOHANNES søn af gamle Mikkel Borgen

MIKKEL søn af gamle Mikkel Borgen

INGER Mikkels kone

MAREN Mikkel og Ingers datter

LILLEINGER Mikkel og Ingers datter

ANDERS søn af gamle Mikkel Borgen

PRÆSTEN

PETER SKRÆDDER (PETER)

KIRSTINE Peter Skrædders kone

ANNE Peter Skrædder og Kirstines datter

METTE MARIE kone, som er med til møde hos Peter Skrædders

AMTSLÆGE HOUEN (LÆGEN)

259

²⁵⁹ *Personliste*: denne er tilføjet i den digitaliserede udgave fra 2021 og optræder altså ikke i den trykte udgave fra 1932.